

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta
Historický ústav

Historie kostela sv. Markéty v Chrasti – Podlažicích

Diplomová práce

Autor: Bc. Barbora Malijevská
Studijní program: N7105 Historické vědy
Studijní obor: Historie
Forma studia: Prezenční
Vedoucí práce: doc. PhDr. et MgA. Bogusław Czechowicz, Dr.

Hradec Králové, 2017

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta

Zadání diplomové práce

Autor: Bc. Barbora Malijevská

Studium: F1366

Studijní program: N7105 Historické vědy

Studijní obor: Historie

Název diplomové práce: **Historie kostela sv. Markéty v Chrasti-Podlažicích**

Název diplomové práce AJ: History of the Church of St. Margaret in Chrast-Podlažice

Anotace:
DP se bude zaměřovat na dějiny kostela svaté Markéty v Chrasti-Podlažicích a na jeho fundaci královéhradeckým biskupem Janem z Talmberka na místě bývalého Podlažického kláštera. Metody - archivní výzkum, rozbor písemných pramenů a památky Literatura a archivní fondy - SOKA Hradec Králové, f. Biskupský archiv Hradec Králové, SOA Zámorsk, f. Velkostatek Chrast, SOKA Chrudim, f. Archiv města Chrast a Děkanství úřad Chrast

Garantující pracoviště: Historický ústav,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: doc. MgA. Boguslaw Czechowicz, Dr.

Oponent: prof. PhDr. František Musil, CSc.

Datum zadání závěrečné práce: 8.12.2013

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucího bakalářské práce doc. PhDr. et MgA. Bogusław Czechowicz, Dr. samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne ...

Podpis autora

Anotace:

MALIJEVSKÁ, Barbora. Historie kostela svaté Markéty

Hradec Králové: Filosofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 2017, 79 s.,
Diplomová práce.

Předmětem diplomové práce Historie kostela sv. Markéty v Chrasti-Podlažicích je rekonstrukce dějin tohoto místa a jejich širší zasazení do kontextu dějin královéhradecké diecéze, která jeho vznik a vývoj značně ovlivnila. Jejím těžištěm je především založení kostela a možné motivace jeho zakladatele třetího sídelního královéhradeckého biskupa Jana Františka Kryštofa Milčína z Talmberku na základě soudobých politických a kulturních tendencí. Dotýká se historizujících tendencí kostela svaté Markéty směřujících k zaniklému benediktýnskému klášteru, na jehož ruinách byl postaven, a snaží se objasnit zřetelné biskupské atributy, které v sobě stavba nese. Práce sleduje i další dějiny kostela po smrti jeho stavitelů, kdy je stavba v průběhu času stále více upozadována a stává se tak více historickým dokumentem o činnosti prvních královéhradeckých biskupů než místem s živou tradicí.

Klíčová slova: kostel svaté Markéty, Podlažice, Jan František Kryštof z Talmberka, Jan Adam Vratislav z Mitrovic, Chrast, královéhradecká diecéze, Podlažický klášter

Anotation:

MALIJEVSKÁ, Barbora. *History of the Church of St. Margaret in Chrast-Podlažice*. Hradec Králové : Philosophical Faculty, University of Hradec Králové, 2017, 79 pp. Diploma Degree Thesis.

The subject of the thesis *The History of St. Margaret Church in Podlažice-Chrast* is the reconstruction of the history of this place and its broader contextualization in the history of Hradec Králové (Königgrätz) Diocese, which origin and development of the church greatly affected. Its focus is the foundation of the church and the possible motivations of its founder – third bishop of Hradec Králové Diocese Jan František Kryštof Milčín of Talmberk – based on contemporary political and cultural trends. The thesis pinpoints historicizing tendencies of the Church of St. Margaret towards vanished Benedictine monastery whose ruins were used (in a real and a symbolic way also) for establishment of the church and trying to clarify the distinct attributes of bishops, which carries the building. Thesis also tracks other history of the church after the death of its builders, when the building over time increasingly played down and becomes more historical document of the activities of Hradec Králové bishops than place with living tradition.

Key words: Church of St. Margaret, Podlažice, Jan František Kryštof of Talmberk, Jan Adam Vratislav of Mitrovice, Roman Catholic Diocese of Hradec Králové, Chrast, Monastery in Podlažice

Poděkování:

Na tomto místě bych ráda poděkovala především vedoucímu své diplomové práce panu doc. PhDr. et MgA. Bogusławu Czechowiczovi, Dr. za počáteční podnět věnovat se tomuto tématu, cenné rady a velmi trpělivé vedení mé bakalářské i diplomové práce. Dále pak páteru Janu Pasekovi za umožnění vstupu do kostela svaté Markéty a jeho fotodokumentace. Další velké poděkování patří členům mé rodiny, kteří mne během celého mého studia všestranně podporovali, zejména mé mamince Jaroslavě Pichové a Martinu Kopečkovi, kteří se podíleli také na jejích korekturách.

Seznam zkratek

atd.	a tak dále
apod.	a podobně
d.	denár
ev. č.	evidenční číslo
f.	fond
gr.	groš
kart.	karton
inv. č.	inventární číslo
např.	například
NPÚ	Národní památkový ústav
SOA	Státní oblastní archiv
SOKA	Státní okresní archiv
sv.	svatý

Obsah

Úvod	9
1. Přehled pramenů a dějiny bádání	13
2. Okolnosti vzniku královéhradecké diecéze a působení jejích biskupů v Chrasti	17
3. Počátky kostela svaté Markéty	24
Založení kostela a osobnost jeho zakladatele Jana Františka Kryštofa Milčína z Talmberka.....	24
Předobraz kostela svaté Markéty.....	30
Biskupská hrobka.....	35
Stavební koncepce kostela.....	39
4. Kostel sv. Markéty do roku 1848.....	43
Požár Chrasti roku 1709 a dostavba kostela svaté Markéty.....	45
Josefínské reformy	46
Po smrti Jana Leopolda Haye	50
5. Od roku 1848	52
Rok 1848 a jeho dopad na poměry v Chrasti a Podlažicích.....	52
Válečné události.....	55
Závěr.....	58
Přehled pramenů a literatury	63
Přílohy.....	65

Úvod

„...k chvále a slávě všemocného Boha a také poctě navždy přešťastné Panny Marie, svaté Markéty a všech svatých od základů opět vystavíme kostelík v sutinách bývalého podlažického kláštera v místě, kde dříve stál velký, ale později do husitů zničený kostel, a zajistíme mu dostatečně velké náklady.“¹

Kostel svaté Markéty Antiochijské je v mnoha směrech objektem fascinujícím. Architektonicky atypická a zároveň značně monumentální stavba tyčící se uprostřed volného prostranství přivádí každého pozorného pozorovatele k řadě otázek tápajících především v oblasti její funkce a důvodu vzniku. Víme-li, že se nejedná o kostel farní (leží také ve značné vzdálenosti k větším sídlům) a ani o významné poutní místo, zbývá zvažovat, že má být jakousi pietou středověkému klášteru benediktýnských bratří, na jehož ruinách byl vystavěn. Ani toto vysvětlení ale není samo o sobě dostatečné. Teprve když zasadíme skromné dějiny tohoto místa do kontextu dějin celé královéhradecké diecéze vážících se k jejím biskupským stavitelům a když přihlédneme k jejím problematickým počátkům, zobrazí se nám celý potřebný kontext objasňující podobu tohoto místa.

Královéhradecká diecéze proslula svými problematickými počátky, díky nimž první kroky královéhradeckých biskupů paradoxně nevedly do sídelního města, které jejich autoritu ještě po dlouhou dobu odmítalo uznat, ale do nevýznamného městečka Chrasti ležícího asi čtyřicet kilometrů jižně, které mělo původně představovat jejich letní sídlo a také ekonomické zázemí. A právě zde začínají biskupové své působení a rozvíjejí svůj počáteční program, v němž naplňují poslání v roli duchovních autorit, učitelů a pastýřů, ale také stavitelů a zcela v duchu rekatolizace obnovitelů tradic a nositelů ztraceného řádu.

Úzká vazba, jíž je stavba spojena se svým biskupským fundátorem, a zároveň historizující tendence odkazující na dějiny zaniklého benediktýnského kláštera představuje prolínání dvou různých historických realit. Jev, který je pro české katolické baroko více než příznačný. Historismus zde můžeme chápat také

¹ SOkA Hradec Králové, f. Biskupský archiv, Jan František kart. 5, inv. č. 68, dat.: 1696: *Fundační listina královéhradeckého biskupa Jana Františka sv.p. z Talmberka na založení kostela sv. Markéty v Podlažicích*

jako konkrétní projev rekatolizace a snahy o vytvoření obrazu katolické církve jako nositele jistoty, kultury a neotřesitelného řádu.

Smírné řešení sporu mezi biskupy a Hradcem Králové nakonec jejich pozornost od tohoto místa zcela odvrátilo. Kostel svaté Markéty Antiochijské je tak ihned po své dostavbě postupně přesouvám do pozadí zájmů sloužící již jen pro příležitostné bohoslužby a konání zádušních mší za svého zakladatele.

Téma mé diplomové práce úzce navazuje na mou předchozí bakalářskou práci zabývající se kostelem svatého Jana Křtitele v Podskále u Chrasti, na nějž mne před lety upozornil vedoucí této práce. Při jejím psaní přede mnou stále více vyvstávala myšlenka, že tato stavba velmi úzce souvisí s kostelem svaté Markéty Antiochijské v nedalekých Podlažicích, s níž má společný nejen rok založení a jméno stavitele biskupa Jana Františka Kryštofa Milčina z Talmberku, ale představuje také jakýsi její dodatek. Poloha obou kostelů, v případě svaté Markéty v ruinách Podlažického kláštera, v případě svatého Jana na místě bývalého poutního kostelíka v Podskále, navíc kopíruje vazby mezi stavbami, které jim předcházely.

Kostel svaté Markéty je stavbou monumentálnější a svou polohou uprostřed volného prostranství v místě bývalého Podlažického kláštera ještě více zakořeněnou v minulosti. Jako schránka pro hrobku svého biskupského zakladatele také více přibližuje, jaké pohnutky mohly biskupa k založení staveb takového druhu přivést.

Práce je systematicky rozřazena do několika kapitol, které představují jednotlivé vývojové epochy kostela svaté Markéty. Počáteční kapitoly představují jakýsi úvod k nim. První z nich rozpracovává možnosti pramenné základny a literaturu, která se tématu dotýká. Druhá se ve zkratce věnuje počátkům vzniku královéhradecké diecéze a působení jejích biskupů v Chrasti. Sleduje především proměny panství na základě úřadů jednotlivých biskupů a jejich aktuálních vztahů se sídelním městem.

Obsáhlou kapitolou jsou *Počátky kostela svaté Markéty*. Jejím pojetím a strukturou jsem se snažila obsáhnout především různé aspekty této problematiky a jejich vzájemné souvztáhnosti. Důvody vzniku stavby rozkrývá hledání motivace jejího biskupského zakladatele a volba kostela svaté Markéty jako místa jeho posledního odpočinku. Oba problémy jsou úzce vázány na projevy barokní kultury, ať už ideální obraz ranně novověkých biskupů nebo tradice jejich

pohřbívání. Hledání předobrazů kostela svaté Markéty směřuje pak především k dějinám Podlažického kláštera a naznačuje vzájemné prorůstání těchto dvou staveb (nakonec ruiny kláštera se v jeho okolí zachovaly až do začátku 19. století). Další možnosti interpretace přináší samotný architektonický jazyk stavby.

V následujících kapitolách zmiňuji nejdůležitější události v královéhradecké diecézi a na chrasteckém panství, které dějiny kostela svaté Markéty a jeho chod nějakým způsobem ovlivnily. Mezi stěžejní patří působení biskupa Jana Adama Vratislava z Mitrovic, který stavbu kostela svaté Markéty dokončil. Dalšími podstatnými mezníky jsou josefínské reformy a také rok 1848, který ruší poddanské povinnosti místních obyvatel ke královéhradeckým biskupům. Do dějin Chrasti se potom nesmazatelně zapsaly i válečné události.

Diplomová práce využívá především metod archivního výzkumu, jejichž možnosti jsou ale pro velmi malý počet pramenů nebo jejich poněkud jednostranně zaměřený obsah značně omezené. Mimo nich čerpá z textů týkajících se interpretace stavby samotné, přičemž není cílem ji nijak podrobně popisovat, jako spíše vysledovat, jaký politický a kulturní program je nesen jejím architektonickým jazykem. Důležitou inspirací jsou některé další texty týkajících se historizujících tendencí, případně životů a působení ranně novověkých biskupů.

Podobně jako kostel svatého Jana, můžeme tedy i kostel svaté Markéty v Podlažicích vnímat především jako dobový dokumentem, který v sobě odráží řadu dějinných epoch, kterými prošel. Jako otisk působení královéhradeckých biskupů vypovídá především o jejich působení, mentalitách a možnostech v době svých počátků. Práce se snaží sledovat ale také, jaké dopady na něj měly další události.

1. Přehled pramenů, dějin badání a literatury vztahující se k tématu

K dějinám kostela svaté Markéty Antiochijské v Podlažicích se zachovalo jen velmi malé množství pramenů, které jsou navíc roztroušeny do různých fondů, z části ve Státních okresních archivech v Hradci Králové a Chrudimi, z části ve Státním oblastním archivu v Zámrsku.

V prvním zmíněném je uchováván Biskupský archiv obsahující prameny k působením jednotlivých královéhradeckých biskupů. V něm jsou také uloženy dokumenty, které jsou pro tvorbu této práce nejzásadnější, prameny týkající se působení jeho zakladatele Jana Františka Kryštofa Milčína z Talmberka, a mezi nimi zejména *Fundační listina ke kostelu svaté Markéty*.² Jedná se o nejstarší pramen, který alespoň částečně rozkrývá biskupovi motivaci k jeho založení a zároveň její zamýšlenou koncepci a využití. Přepis této listiny se nachází také ve Státním okresním archivu v Chrudimu, kde je ovšem veden jako biskupova závěť. Pod jmény dalších biskupů potom nalezneme dokumenty a nařízení obecnějšího rázu a jejich konkrétnější dopady na jednotlivá místa v rámci diecéze, včetně Chrastí a Podlažic (například opakované výzvy k omezování poutních procesí ve fondu biskupa Heřmana Hanibala z Blümegenu).

Ve státním okresním archivu v Chrudimi jsou uloženy prameny regionálnějšího rázu. Nejrozsáhlejším z nich jsou *Pamětní knihy města Chrastí*³ čítající stovky stran, které příležitostně zmiňují konkrétní události vztahující se k pobytu biskupů, konání poutí a pobožností. Vzhledem k postupně se profilujícímu okrajovému postavení kostela jsou ale informace o něm spíše upozaděny a podstatně větší důraz je kladen na farní kostel sv. Martina nacházející se přímo ve městě. Přínosná je pro toto téma tedy především nejstarší z nich.

Prameny vztahující se přímo k chodu kostelů případně k jejich inventáři jsou uloženy ve fondu Archiv děkanství Chrast. Patří k nim například listina

² SOKA Hradec Králové, f. Biskupský archiv Hradec Králové, Jan František Milčín svobodný pán z Talmberku, inv. č. 68, kart. č. 2 *Fundační listina Jana Františka svobodného pána z Talmberka ke kostelu sv. Markéty v Podlažicích*

³ SOKA Chrudim, f. Archiv města Chrast, inv. č. 1A *Pamětní kniha města Chrast*

*O nepřipustnosti uzavření kostelů v Podlažicích a Podskále*⁴ obsahující zároveň i vyřízení celé záležitosti, text, který je dalším důkazem postupného upožďování kostela: *Konzistoř povoluje chrasteckému děkanu, aby v případě nutnosti mohl číst fundační mše pro Chrašice a Podlažice v děkanském chrámu v Chrastí*⁵, případně *Kostelní inventář děkanského chrámu v Chrastí a filiálních kostelů z roku 1797*⁶).

Úřední zápisy z doby po roce 1782, kdy byl vytvořen Vikariát Chrast, do nějž byly včleněny i Podlažice, nalezneme ve stejnojmenném fondu⁷ podobně jako nepřeborné množství kostelních účtů a inventářů sahajících až do 60. let minulého století. Ve fondu se také zachovalo množství kostelních nadací, od prvních biskupských nadací až do počátku dvacátého století.

Nejmladší archiválie zasahující 19. a 20. století jsou zařazeny do fondu Velkostatek Chrast uloženém ve Státním oblastním archivu v Zámrsku. Zde lze sledovat hlavně praktické fungování kostela, výši kostelní nadace, soupis inventáře, průběh a četnost různých oprav nebo i úklidových prací. Samostatné archiválie, které by se týkaly pouze kostela sv. Markéty se ale ani zde ani v předchozím zmíněném fondu v podstatě nenachází. Kostel je zmiňován formou drobných záznamů, které jsou vždy spíše jednou z kolonek ve výčtu všech filiálních kostelů v rámci celého děkanství. Stav i osud těchto staveb je také velmi často podobný.

Množství a charakter těchto archiválií vypovídá do značné míry o vývoji celé památky sám o sobě. Zatímco na začátku stojí podrobná a velkolepá listina popisující budoucí vzhled kostela a výši jeho nadací, jakožto hrobky budované pro nejvyššího představitele celé diecéze, další písemné zmínky jsou již spíše charakteru úředního a kostel v čase čím dál více upožďují. Vedle různých inventářů a účtů, které nás stavějí před otázku další udržitelnosti takto velké a nákladné stavby v době, kdy už neslouží všem svým účelům⁸, nacházíme

⁴ SOKA Chrudim, f. Děkanský úřad Chrast, inv. č. 272, kart. 3, *Nepřipustnost uzavření kostelů v Podlažicích a Podskále*

⁵ SOKA Chrudim, f. Děkanský úřad Chrast, inv. č. 264, kat. 3, *Konzistoř povoluje chrasteckému děkanu, aby v případě nutnosti mohl číst fundační mše pro Chrašice a Podlažice v děkanském chrámu v Chrastí*⁵

⁶ tamtéž, inv. č. 174, kart. č. 3 *Kostelní inventář děkanského chrámu v Chrastí a filiálních kostelů*

⁷ SOKA Chrudim, f. Vikariát Chrast

⁸ Ačkoliv zůstává hrobkou svého biskupského fundátora, její reprezentativní funkce po přesunu biskupů do Hradce Králové a upevnění jejich pozice ve východočeském prostoru postupně zcela upadá.

záznamy rázu ryze místního, které spíše dokládají vztah podlažických obyvatel ke kostelu v jejich bezprostřední blízkosti než to, že by kostel nesl dále nějaký všeobecný význam. Poslední dvě století existence kostela svaté Markéty působí díky minimu jakýchkoli záznamů spíše dojmem, že se mu veškeré významné události vyhuly.

Samostatná literatura, která by přímo rekonstruovala dějiny kostela sv. Markéty, zatím publikována nebyla. Stavba je zpravidla zmiňována pouze okrajově, ačkoli často se zmínkou své souvztažnosti k Podlažickému klášteru či ke královéhradeckému biskupovi Janu Kryštofu Milčínovi z Talmberka. U zmínek zůstalo i přesto, že byla vzhledem k dočasnému pobytu tzv. *Codexu gigas* v České republice⁹ v poměrně nedávné době věnována zvýšená pozornost předchůdci kostela svaté Markéty Podlažickému klášteru a v roce 2003 zde byl proveden archeologický výzkum.¹⁰

Samotné dějiny města Chrasti a jeho okolí jsou poměrně dobře zpracovány v několika pracích místních intelektuálů, které vznikly většinou v 19. a na počátku 20. století. Mezi nimi především práce Vincence Pauluse¹¹ (1840 – 1913), řídícího pedagoga na Chrastické škole, a Josefa Šmída¹² (1862 – 1930), chrastického kronikáře a pracovníka v místním muzeu. Ačkoliv se jedná o literaturu staršího data a spíše vyprávěcího charakteru určenou primárně pro zájem a osvětu místních, její přínos pro výzkum tohoto tématu je značný, především proto, že oba zmínění se výzkumu archivních materiálů věnovali vůbec jako první, uspořádali jej a poznámkovali. Zejména při práci s Pamětními knihami, ve kterých by se jinak pro jejich rozsah bylo velmi těžké orientovat, jsou poznámky Vincence Pauluse a jím zavedené částečné číslování stran velmi cenné. Kostelu svaté Markéty nevěnují tito badatelé zvláštní pozornost, i když jej zmínit nezapomínají. Tyto zmínky jsou sice téměř vždy kladeny do souvislosti s jeho biskupským zakladatelem a zmiňována je i poloha kostela na ruinách středověkého kláštera, o interpretaci těchto vztahů se ale nepokoušejí a pramenná základna jim k tomu ani neposkytuje dostatek podkladů.

⁹ Zápůjčka za účelem především vědeckého prozkoumání rozměrného rukopisu .

¹⁰ Jan Frolík, *Archeologický výzkum na klášterišti u kostela sv. Markéty v Podlažicích*, in: *Časopis společnosti přátel starožitností* 43, 2005 č. 4. s. 238-239.

¹¹ Srov. Vincenc Paulus, *Z paměti města Chrasti v Chrudimsku*, Chrast 1900.

¹² Srov. Josef Šmíd, *Chrast u Chrudimě: dějiny Chrasti od nejstarších dob až do roku 1848*, Chrast 1935.

Ze starší literatury, která se úžeji váže k Chrasti, lze ještě zmínit knihu Václava Řezníčka rekonstruující působení proreformačního biskupa Jana Leopolda Haye a vycházející opět zejména z místních kronik, i přesto, že se ke zmíněnému biskupovi, který byl ve své době v mnohém kontroverzní postavou, staví poněkud nekriticky.¹³

První příspěvky o možnosti vzájemné souvztažnosti stavby s vývojem a jakousi legitimizací královéhradeckého biskupství na tomto území tak pocházejí z pera vedoucího této práce Bogusława Czechowicze a jsou publikovány v několika sbornících, např.: *Primum in Bohemia templum, Hledání historické legitimacy královéhradeckého biskupství*¹⁴ nebo *Dějiny psané architekturou*.¹⁵ Zajímavá je rovněž studie Martina Pavlíčka: *Šalamounův chrám v české barokní architektuře* rozebírající možnosti využití koncepce Šalamounova chrámu biskupy Janem Františkem Talmbekem a Tobiášem Janem Beckrem.¹⁶

¹³ Václav Řezníček. *Jan Leopold Hay: vypsání jeho života a působení*. Praha 1915.

¹⁴ Bogusław Czechowicz, *Primum in Bohemia templum, Hledání historické legitimacy královéhradeckého biskupství*, in: Biskupství královéhradecké a Petr Polehla (ed.), *350 let královéhradecké diecéze*, Hradec Králové 2015, s. 37-45.

¹⁵ Bogusław Czechowicz, *Dějiny psané architekturou*, in: Území východních Čech od středověku po raný novověk, Praha 2011.

¹⁶ Martin Pavlíček, *Šalamounův chrám v české barokní architektuře*, in: Martin Elbel – Milan Togner (ed.), *Historická Olomouc XIII. Konec švédské okupace a poválečná obnova ve 2. polovině 17. století*, Olomouc 2002, s. 253–272.

2. Okolnosti vzniku královéhradecké diecéze a působení jejích biskupů v Chrasti

V době svého vzniku byl kostel svaté Markéty Antiochijské velmi úzce svázán s poměry mladé královéhradecké diecéze. Napovídá tomu nejen jeho bezprostřední blízkost k nejprve provizornímu a poté oblíbenému letnímu sídlu královéhradeckých biskupů, zámku v Chrasti, ale i jméno jeho zakladatele Jana Františka Kryštofa Milčína, svobodného pána z Talmberku, který působil od roku 1676 jako v pořadí třetí biskup královéhradecký. Vazba na biskupa je silně posílena také skutečností, že si jej Jan František z Talmberku již od počátku volí jako místo svého posledního odpočinku, a to i přesto, že bychom předpokládali, že si podle dobových zvyklostí vybere pro místo svého hrobu katedrální kostel svatého Ducha ve svém sídelním městě. Okolnosti, díky kterým se tak stalo, nás přivádějí k nutnosti pochopit situaci celé diecéze blíže. Její další vývoj se navíc do dějin kostela i nadále silně promítá.

Ke královéhradeckému biskupství vznikla řada odborných publikací, žádná z nich ale neobsahuje jeho dějiny celistvě nebo tak, aby se dotýkala i jejích nižších organizačních celků a jejích dějin hospodářských a sociálních. Určitým prvním krokem v tomto směru je sborník, jenž vyšel v roce 2015 pod názvem *350 let královéhradecké diecéze*¹⁷. Jiná, ač obsáhlejší literatura, se týká zejména osobností královéhradeckých biskupů a jejich působení v církevních funkcích.¹⁸ Stěžejním dílem zůstává kniha německého církevního historika Erwina Gatze *Die Bischöfe der deutschsprachigen Ländern*¹⁹ začínající však až rokem 1785. Když se zaměříme na Chrast, její dějiny jsou ponejvíce sepsány perem místních intelektuálů na přelomu 19. a 20. století, kteří vycházejí z podobných pramenů, jaké máme k dispozici dnes, pamětních knih a různých úředních spisů děkanství v Chrasti a města samotného.²⁰

Zřízení církevní diecéze v prostoru východních Čech předcházela celá řada podnětů a plánů, které můžeme sledovat ještě hluboko do doby protireformace. Za jejího prvního předchůdce lze považovat biskupství litomyšlské založené

¹⁷ Petr Polehla (ed.), *350 let královéhradecké diecéze*, Hradec Králové 2015.

¹⁸ Srov. Zdeněk Srp, *Královéhradecké biskupství v proměnách staletí*, Hradec Králové 2005.

¹⁹ Erwin Gatz, *Die Bischöfe der deutschsprachigen Länder*, Berlin 1983.

²⁰ Srov. Vincens Paulus, *Z paměti města Chrasti v Chrudimsku*, Chrast 1900. Josef Šmíd *Chrast u Chrudimě: dějiny Chrasti od nejstrašších dob až do roku 1848*. Chrast 1935.

v roce 1344 v souvislosti s povýšením pražské diecéze na arcidiecézi. Důvody vedoucí k jejímu vzniku byly obdobné jako v případě o tři století mladší diecéze královéhradecké a směřovaly k vybudování funkční sítě farností a k odlehčení dvěma stávajícím celkům (nově povýšené arcidiecézi pražské a diecézi olomoucké, jejichž území částečně zabíralo). Tvořilo ji šest děkanátů, včetně děkanátu chrudimského zahrnujícího také městys Chrast a k němu přiléhající Podlažice. Biskupství v Litomyšli zaniklo po roce 1425, kdy sídelní město opustil před napadením husity biskup Aleš z Březí, který žil až do konce svého života ve vyhnanství. Právně bylo zrušeno až roku 1554.²¹ Hodnost litomyšlského biskupa se uděluje v případě potřeby pouze jako titulární.

Myšlenka na reorganizaci církevních celků v českých zemích přetrvávala až do doby protireformace, kdy se ukázala být obzvláště palčivou. Jednu z největších slabín celého procesu stále vytvářela nevyhovující síť farností a jejich nedostatečná podpora. V roce 1624 byl v Římě podpořen návrh arcibiskupa Arnošta z Harrachu (1623-1667), podle něž měla na území pražské arcidiecéze vzniknout čtyři nová biskupství: v Hradci Králové, Litoměřicích, Českých Budějovicích a Plzni. Plánu nepřála především špatná hospodářská situace a otázka zajištění hmotného chodu těchto institucí, navíc se obyvatelé královských měst zdráhaly biskupství přijmout z obavy o svá práva a svébytnost.²²

Otázka financování církve a nových biskupství byla vyřešena v roce 1630, kdy došlo ke vzniku tzv. solní pokladny. Jako podmínka jejího zřízení bylo stanoveno, že se církev vzdá svých dosavadních restitučních nároků, jako náhradu za ně získá nový poplatek, který jí bude odváděn z každé bečky soli dovezené do Čech.²³ První zakladatelská činnost byla směřována do severních a východních Čech, které byly z hlediska rekatolizačních snah vyhodnoceny jako oblasti nejpotřebnější (jednak z důvodu své vnitřní situace, jednak z důvodu blízkosti slezských hranic odkud mohlo hrozit ilegální šíření evangelické víry).²⁴ Královéhradeckému biskupství předcházelo ještě v roce 1655 zřízení biskupství v Litoměřicích.

²¹ Zdeněk Nejedlý, *Dějiny města Litomyšle a okolí. Díl I, Dějiny kláštera a biskupství Litomyšlského (do r. 1421)*, Litomyšl 1903.

²² Jaroslav Kadlec, *Přehled českých církevních dějin, [Sv.] 2*, Praha 1991, s. 91.

²³ Tamtéž, str. 81.

²⁴ Jaroslav Kadlec, *Přehled českých...*, s. 82.

Východočeská diecéze byla po dlouhých přípravách založena až roku 1664 a jejím prvním biskupem byl jmenován Matouš Ferdinand Sobek z Bílenberka. V sídelním městě zatím nebyly pro biskupskou rezidenci vyhovující prostory, navíc královéhradečtí měšťané se právem obávaly předání části svých kompetencí nové církevní autoritě, která pro ně znamenala především narušení jejich vlastních zájmů. Počáteční obavy postupně přerostly ve spor táhnoucí se několik desítek let a výrazně ovlivňující vývoj celé diecéze. Charakter sporu byl přitom především politický a zdá se, že neměl žádný náboženský podtext. Hradec Králové mohl být z hlediska pobělohorských snah považován za město úspěšně rekatolizované, k čemuž přispěl i příchod jezuitského řádu v roce 1637.²⁵ Ohniskem sporu mezi biskupem a měšťany se postupně stala především výstavba biskupské rezidence, pro jejíž účely zakoupil první královéhradecký biskup od Antonína Gallase tři domy na náměstí v blízkosti chrámu svatého Ducha. Hradečtí argumentovaly především tím, že domy na náměstí mohou kupovat výhradně měšťtí občané a že je hrabě prodal v době, kdy ještě nebyly splaceny.²⁶

Předmětem dalších sporů se stala i katedrála svatého Ducha, do té fungující jako obyčejný farní kostel, se všemi svými právy a příslušenstvími včetně práva patronátního²⁷, které byly do té doby v držení města, ale biskupové se je snažili získat pro sebe. Kořeny tohoto sporu je možné hledat právě v potřebě Jedním z možných výkladů je i snaha o držení katedrály jako symbolu biskupovi moci a vzhledem k její pozici v sídelním městě i jako hlavního kostela celé diecéze.²⁸

Před královéhradeckými biskupy tak v této situaci postupně vyvstává problém, odkud a jak v nově zřízené diecézi působit. Jako jedno z provizorních řešení se ukázala možnost dočasného působení na zámku v Chrastí u Chrudimi, který společně s přilehlým panstvím pro potřeby nového biskupství od své příbuzné Anny Eusebie z Harrachu zakoupil arcibiskup Arnošt z Harrachu.²⁹ Ačkoli byla Chrast od sídelního města poměrně vzdálená a nevýznamná, získala zvláště u některých biskupů značnou oblibu. Nasvědčuje tomu i jejich tamní činnost, díky níž byla v prvních padesáti letech jejich působení ve městě opravena

²⁵ Jana Vojtíšková, *Vztah města a biskupství v době jeho založení*, in: *350 let královéhradecké diecéze*, Petr Polehla (ed.), s. 47.

²⁶ Jana Vojtíšková, *Vztah města a biskupství...*, s. 49.

²⁷ Držení tzv. *práva patronátního* znamenalo pro jeho vlastníka správu kostela, dohlížení na jeho ekonomickou situaci (správa záduší) a významné slovo v jeho personálním obsazení.

²⁸ Jana Vojtíšková, *Vztah města a biskupství...*, s. 51.

²⁹ Josef Šmíd, *Chrast u Chrudimě...*, s.57.

většina veřejných budov, byla sem přenesena farnost a došlo k výstavbě nového kostela.

Působení královéhradeckých biskupů zde předcházela dvě století střídajících se pánů a řešení náboženské otázky. Zprvu bylo panství podlažické (přejmenované později na statek Chrast) v držení husitských pánů a postupně husitské šlechty, která zde šířila víru podobojí a nahrazovala katolické kněží husitskými (nejvlivnější a nejdéle působící byli Kostkové z Postupic). Kolem roku 1500 se do Chrasti dostalo učení českých bratří, k němuž se uchýlila většina obyvatel do té doby příkloněných k husitství, a setrvalo zde s různými problémy až do konce 16. století, kdy se panství dostává do rukou Berků z Dubé trvajícím na rekatolizaci celého panství. Začínají zde aplikovat *Mandát proti bratřím* a již roku 1600 je zrušen bratrský dům na náměstí. V roce 1625 vydává Františka Hypolita Eusebie Berková řád, ve kterém nařizuje svým poddaným, jak se mají chovat v otázkách víry i mezi sebou. Dokument v přísně katolickém duchu trvá na tom, aby poddaní navštěvovali katolický kostel, posílali své děti do škol a platili dávky, zakazuje naopak veřejné shromažďování a pořádání zábav.³⁰ Řadou nařízení a postupných represí se tak daří oblast víceméně rekatolizovat nebo alespoň odstranit veřejné projevy jiné víry než katolické. Panství se postupně přesouvá mezi rodu Berků, Švamberků a Harrachů až do vlastnictví královéhradeckého biskupství.

Královéhradečtí biskupové, jejichž sídlem se chrastecský zámek stal, z počátku věnovali svému novému panství relativně velkou pozornost a postupně se jej snažili kultivovat v oblasti duchovní, kulturní i hospodářské. Kromě dočasného sídla, vytvářelo panství pro biskupství totiž také ekonomický základ. Navíc na svém vlastním území se mohl biskup realizovat mnohem snadněji než v problematičtém sídelním městě vykazujícím prozatím spíše známky odporu. Už v roce 1664 začal Matouš Ferdinand Sobek z Bílenberka s reorganizací církevních složek, do Chrasti byla přenesena farnost z Rosic a následně byla povýšena na děkanství. To bylo rozděleno na tři hlavní obvody: oblast kolem Rosic (o níž se biskup dělil se sousedním rodem Kinských), oblast kolem Vejvanovic a oblast kolem Chrasti (zahrnující Chrast, Chrašice, Podlažice, Chacholice, Skálu, Podskálu, Mezihoří a Silnice).³¹

³⁰ Vicenc Paulus, *Z paměti města Chrastu...*, s. 35.

³¹ František Šáda, *Archiv děkanství Chrast* s. VI.

Původní chrastecský kostel byl do té doby kostelem pouze filiálním a mše se zde konaly každou třetí neděli.³² Společně se vznikem nového děkanství započala obnova celé farní sítě. Chrastecský děkan Jan Kaplánek jmenovaný roku 1674 druhým královéhradeckým biskupem Janem Bedřichem hrabětem z Valdštejna předešel své následovníky a v údolí u obce Podskála založil kapli, jejímž účelem bylo připomínat kostelík, který ji v místě předcházel (viz. kapitola 2.3.). Jako třetí usedl na biskupský stolec Jan Kryštof Milčín z Talmberka, zakladatel kostela svaté Markéty, o němž se více zmiňuje následující kapitola, přesto je důležité, zmínit jej i zde v kontextu jeho předchůdců. Následovali Bohumír svobodný pán z Kapounu a ze Svojkova a Tobiáš Jan Becker.

Část písemných materiálů o tomto prvním období působení královéhradeckých biskupů uchovávaná přímo ve městě byla zničena při požáru, který ve městě propukl v létě roku 1709.³³ Přečkala jej pouze první chrastecská kniha uchovávaná ve speciální kovové schránce. Požár ve městě následovala rozsáhlá stavební činnost, která vedla také k dokončení kostela svaté Markéty a k výstavbě nového děkanského kostela Nejsvětější trojice založeného biskupem Tobiášem Janem Beckerem. Na jeho činnost navázal jeho nástupce Jan Adam Vratislav z Mitrovic, který jej společně s dalšími významnými stavebními památky dokončil v roce 1721.³⁴

V Chrasti panovalo za doby působení biskupů tzv. svěřenecké právo, podle něž veškerá privilegia či příkazy vydané biskupem platila pouze po dobu, kterou svou funkci vykonával a jeho nástupce se jich již držet nemusel.

Mezitím se pozvolna uklidňovaly spory vedené se sídelním městem Hradcem Králové. Během episkopátu Tobiáše Jana Beckera (1701-1710) se podařilo získat ve městě pro biskupství budovu bývalého purkrabského soudu. I přesto, že se biskup musel hradeckým zavázat, že v budově nebudou provozovány žádné živnosti, jednalo se o první krok vedoucí ke smírnému řešení celé situace.³⁵ Postupně došlo konečně i na výstavbu biskupské rezidence započatou roku 1710. Společně s výstavbou rezidence narůstá význam sídelního města a naopak je postupně upozadováno panství Chrast, které se dostává do role jen jakéhosi letního sídla.

³² Josef Šmíd, *Chrast u Chrudimě, Dějiny...*, s. 70.

³³ SOkA Chrudim, f. Archiv města Chrast, inv. č. 1A, *Pamětní kniha města Chrast*, s. 4.

³⁴ Tamtéž, s. 19.

³⁵ Jana Vojtíšková, *Vztah města...*, s. 51.

Další přístup k němu závisel pak spíše na individuálním konání jednotlivých biskupů, někteří se v Chrasti objevovali častěji, jiní zcela výjimečně, s tím pak souvisely změny, které zde probíhaly. Biskupský zámek prošel modernizací během působení Jana Josefa hraběte Vratislava z Mitrovic (1733-1753).³⁶

Biskupové byli rovněž nuceni zasahovat do dění ve městečku v dobách, které znamenaly pro jeho obyvatele ohrožení hladem nebo bídou. Například Jan Josef Vratislav z Mitrovic za války s Pruskem odpustil svým poddaným dávky v hodnotě 1202 zlatých.³⁷ Dalšími biskupy, kteří dění v městečku výrazně ovlivnili byl potom čtrnáctý královéhradecký biskup Jan Leopold Hay pobývajícím zde velmi intenzivně zejména ke konci svého života a následně sedmnáctý královéhradecký biskup Karel Boromejský Hanl (1831-1874), který se rozvíjel v Chrasti četnou vzdělávací a charitativní činností a také se realizoval v přetváření místní krajiny. Hanl dal také naposledy přestavět a zrenovovat biskupský zámek.

Chrastečtí občané vnímali pobyt biskupa na svém území jako určité privilegium, ke svým pánům chovali pak povětšinou velmi kladný vztah posílený ještě jejich dobročinností a pomocí v kritických situacích, během nichž byli ohroženi nějakým nebezpečím. O to neliběji ale nesli, když se některý z biskupů pobytu v Chrasti vyhýbal nebo omezoval práva, která byla dána jejím obyvatelům jeho předchůdci.

Komplikovaný vztah chovali místní lidé především k patnáctému královéhradeckému biskupovi Maria Tadeáši z Trautmansdorfu (1795-1832). Ten jim po svém příchodu do Chrasti odmítl potvrdit některá dřívější práva zavedená jeho předchůdcem Janem Leopoldem Hayem a tím prakticky zrušil jejich platnost. Jako nedostatečné vnímali také chrastečtí obyvatelé biskupovy zásahy proti četným útrapám a chudobě, která jim byla způsobena ubytováním císařského vojska během Napoleonských válek.³⁸ Takový poměr mezi místními obyvateli a jejich biskupem je ale spíše výjimečný a z velké míry byl způsoben předchozím zadlužováním panství.

Královéhradečtí biskupové působili v Chrasti i po zrušení poddanství roku 1848. I nadále jim patřil biskupský zámek, který někteří z nich využívali jako

³⁶ Josef Šmíd, *Chrast u Chrudimě ...*, s. 79.

³⁷ Tamtéž.

³⁸ Zdeněk Srp, *Královéhradecké biskupství...*, s. 75-77.

příležitostné letní sídlo. Bylo tomu tak až do roku 1950, kdy byl zámek zestátněn. Posledním biskupem, který zde působil, byl dvacátý druhý královéhradecký biskup Mořic Pícha (1931-1956).³⁹

³⁹ Zdeněk Srp, *Královéhradecké biskupství...*, s. 75-77.

3. Počátky kostela svaté Markéty

3. 1. Založení kostela svaté Markéty a osobnost jeho zakladatele Jana Františka Kryštofa Milčína z Talmberka

V roce 1696, kdy byla vydána zakládající listina ke kostelu svaté Markéty, byly poměry mladé královéhradecké diecéze ještě stále silně zatíženy táhnoucími se spory jejich nejvyšších představitelů se zamýšleným sídelním městem Hradecem Králové. Přestože panství Chrast, a s ním i biskupské letní sídlo, leželo od něj poměrně daleko, zdá se, že právě zde se v této době odrážejí spory nejsilněji. Hradečtí měšťané se vehementně bránili poskytnout prostory, kde by se mohl nový biskup se svým úřadem usídlit. Na své předchůdce, kteří nuceně pobývali mimo jeho území, navázal tedy i třetí královéhradecký biskup Jan František Kryštof Milčín z Talmberku, který se hned po svém intronizaci přesunul na zámek v Chrasti.⁴⁰ Do jejího okolí se také soustředily některé jeho první aktivity a činnost, která jeho úřadu příslušela.

Třetí královéhradecký biskup se narodil se v roce 1644 v Ratajích nad Sázavou jako syn královského úředníka Františka Wilhelma ze starého šlechtického rodu pánů z Talmberku. Církevní dráhu nastoupil roku 1669, kdy dokončil studia a přijal kněžské svěcení. Posléze působil při katedrále svatého Víta, Václava a Vojtěcha na Pražském hradě a následně jako děkan u sv. Apolináře a kanovník v Olomouci. Na uvolněný post královéhradeckého biskupa byl navržen v roce 1676 i vzhledem ke svým loajálním postojům k císařskému dvoru a následně jmenován císařem Leopoldem I. Konsekrace proběhla v katedrále sv. Víta o rok později 3. ledna 1677 a v úřadu biskupa jej pak potvrdil papež Inocenc XI.⁴¹

Komplikovaná situace ohledně sporů s městem Hradec Králové a s ním spjatým chrámem svatého Ducha mu neskýtala příliš dobré výchozí podmínky a ani příliš široký prostor k realizaci. Město bylo zamýšleným zázemím celého biskupství a královéhradecká katedrála svatého Ducha se měla stát hlavním kostelem celé diecéze a jedním z jejích předních symbolů. Postoje

⁴⁰ Josef Šmíd, *Chrast u Chrudimě: dějiny Chrasti...*, s. 75-76.

⁴¹ Erwin Gatz, *Die Bischöfe...*, s. 500.

královéhradeckých měšťanů se však s příchodem nového biskupa příliš nezměnily. Jan František z Talmberka se tak stahl na svůj zámek v Chrasti, kde zdržoval po většinu doby výkonu svého úřadu.

Patrně díky četným požárům, které zničily ve městě většinu starších materiálů se o Talmberkově konkrétním působení zachovalo jen malé množství pramenů. Navzdory tomuto faktu se můžeme domnívat, že biskup působil v roli silné světské i duchovní autority. Ačkoliv se oblast nevyhla rekatolizačním nárokům, biskup přesto údajně jednal s lidmi mírně, stýkal se s nimi a snažil se na ně působit svým vlastním příkladem.⁴² Podporoval také různé slavnosti a svátky, jichž se osobně účastnil. Každoročně vodíval procesí do nedalekého poutního kostela Panny Marie na Chlumku a celebroidal zde mši svatou Cestu prý z velké pokory vykonával bos a zbylou část dne poutníky zpovídal.⁴³ K jeho dalším významným počinům v rámci diecéze patří pouť k pramenům Labe, které roku 1684 slavnostně vysvětil. Procesí zaujalo také proto, že potřebné potraviny a stany neslo několik velbloudů zajatých při válce s Turky. Jeho hlavním cílem bylo ale získat sporné území labské louky pro České království a posílat katolickou víru v hraničním území.⁴⁴

Zajímavým příspěvkem k životu a činnosti biskupů v období raného novověku je kniha Radmily Pavlíčkové *Triumphus in mortem*⁴⁵ věnující se zejména rozboru pohřebních kázání. V jedné její části se autorka věnuje také biografické funkci těchto pramenů a jejich rozboru, na základě něhož se po té snaží o rekonstrukci ideálních vlastností, jimiž měli potridenční představitelé církve oplývat a které byly obzvláště vyzdvihovány: „Biskupové jsou pravidelně oslavováni za to, že osobně celebroidají mše, osobně káží, účastní se procesí, udělují kněžská svěcení, starají se o vzdělání kléru, zakládají kněžské semináře, pečují o opravu a výstavbu kostelů a kaplí a jejich vybavení bohoslužebným náčiním.“⁴⁶ Bez ohledu na zda byla taková tvrzení o zemřelých biskupech pravdivá či nikoliv představovala ideální verzi jejich životů a s ní vlastně i jakýsi praktický návod, jak se „dobrým“ biskupem stát, co v této funkci činit, jak spravovat diecézi a věnovat se duším věřících a vysloužit si tak věčnou úctu.

⁴² Josef Šmíd, *Chrast u Chrudimě: dějiny Chrasti...*, s. 75-76.

⁴³ Josef Šmíd, *Chrast u Chrudimě: Dějiny Chrasti...*, s. 73.

⁴⁴ Vincenc Paulus, *Z paměti města Chrasti*, s. 117.

⁴⁵ Radmila Prchal Pavlíčková, *Triumphus in mortem: pohřební kázání nad biskupy v raném novověku*, České Budějovice 2008.

⁴⁶ Radmila Prchal Pavlíčková, *Triumphus...*, s. 80.

V rámci rekatolizačních tendencí má být jeho úkolem také neúnavně navracet zbloudilé duše pravé víře. Rozsáhlá pozornost je věnována biskupově dobročinnosti a charitativní činnosti (péče o potřebné, chudé a nemocné, zakládání sirotčinců, útluků a špitálů, časté udílení almužen). Dále také jejich činnost osvětová a vzdělávací. Zdůrazňovány jsou ale i osobní vlastnosti biskupů zejména skromnost a pokora (například biskupem se stal z boží vůle, často to měl z počátku z osobní skromnosti odmítat), statečnost, čistota, askeze, víra a úcta ke svatým a osobním patronům.⁴⁷

Barokní biskup má být tedy skloubením všech těchto vlastností, pastýřem a učitelem pečujícím o duše jemu svěřených lidí, křesťanským rytířem pevným ve svých přesvědčeních, moudrým a obezřetným následovníkem Šalamouna, tvůrčím stavitelem a osobně skromným člověkem následujícím příklady svatých.

Ve světle takových úvah se zdá, že třetí královéhradecký biskup Jan František z Talmberku svým působením naplňuje právě takový ideál a snaží se o sobě (a funkci biskupa obecně) vytvořit podobný obraz. Ať už svým přímým kontaktem s věřícími, všestranným vyjadřováním pokory, osobním celebrováním mší nebo svou tvůrčí činností v oblasti stavitelství.

Ve své stavební činnosti na Chrasteckém panství čerpá biskup Talmberk zejména ze slavné katolické minulosti kraje. To mělo zřejmě posílit legitimitu jejího působení zde i v celé královéhradecké diecézi. Sama Chrast spjatá s minulostí starobylého Podlažického kláštera a biskupský zámek ležící v těsné blízkosti jeho zbořených zdí nabízely v tomto ohledu mnohé možnosti. První ze staveb, která zde na základě jeho činnosti začala vznikat a která se na minulost odkazuje, je právě kostel sv. Markéty v Podlažicích. Mimo dalšího osvětlování svých vznešených úmyslů připomenout jeho prostřednictvím středověký klášter opřel biskup jeho vznik také po stránce mystické, když opakovaně zmiňoval, že záměr obnovit klášterní kostel mu vnikl výjev několika benediktýnských bratří procházejících se po jeho bývalých zdech, který spatřil v jakémsi polosnu při procházkách po okolí svého sídla.⁴⁸

⁴⁷ Radmila Prchal Pavlíčková, *Triumphus...*, s. 81-83.

⁴⁸ Vincenc Paulus, *Z paměti města Chrasti*, s. 118.

Zakládající listina byla biskupem vydána v roce 1686 v tomto znění:

„In Nomine Domini Amen

Joannes á Miliczin Dei et Sancta Apostolicae sedis gratia Episcopus Regino-Hradecensis et Baro de Talmberg, Sacrae Caesarea.

Ad perpetuam rei memoriam

Notum facimus tenore praesentium omnibus hasce nostras lecturis, visuris, inspecturis aut legi auditoris, quod matura deliberatione considerantes et saepius animo revolvente, quod quemlibet hominem ad iter aeternitatis profecturum, nihil post mortem ex hoc mundo sequat praeter peccatum quod commisit, aut bonum opus, quod fiat et quod juxta dictum Apostoli finito hujus vitae curriculo, quilibet prout gessit recipiet in suo corpore, sive bonum, sive malum, pro solatio animae nostrae et pro remissione peccatorum nostrorum, ad laudem et gloriam omnipotentis Deo, nec non Beatissimae semper Virginis Mariae, Sanctae Margarethae et omnium Sanctorum honorem, in Ruderibus Monasterii quondam Podlažicensis Ecclesiolam uti hodie visitus, non invenustam gravissimis hisce temporibus, in loco, ubi prior magna, sed postmodum ab Hussitis devastata, stetit Ecclesia partim ex Sacra Eleemosyna, potiori tamen parte de proprio iterum á fundamentis construxerimus et sumptu sat notalibi in id impenso denuo quantum potuimus et nobis licuit erexerimus, ad quam ecclesiam cum commoditate perficiendam haeredes nostros praesentibus omnimode obligamus. Quia vero non sufficis Ecclesiam construere, aut fabricare, nisi eidem etiam insimul de idoneo Altaris Ministro á Fundatore provideat.

Ea propter matura deliberatione de nostra substantiola patrimoniali quam Deus nobis benedixit eidem Tria millia florenorum in bonis nostris assignamus et damus, in quibus etiam comprehensum esse volumus etiam illud legatum, quod ex testamento Ill. Dna. Dna. Ludmilla Sac. Rom. Imperii. Comitissa de Kollowrath, nata de Talmberg, in Domino defuncta, clarissima sororis nostrae eidem ecclesia Scta. Margaretha á nobis persolvendum relictum est, ita ut per hoc dictum legatum casset et exspiret. Obligationes vero ad quas alterista fundatus et instituendus, persolvendas et adimplendas tenebitur sunt sequentes.(...)“⁴⁹

⁴⁹ SOkA Hradec Králové, f. Biskupský archiv Hradec Králové, Jan František Milčín z Talmberku, inv. č. 68, kart. č. 2, *Fundační listina Jana Františka svobodného pána z Talmberka ke kostelu sv. Markéty v Podlažicích.*

(Jan z Miličina, z milosti Boží a apoštolského stolce biskup královehradecký a Svaté Říše baron z Talmberku.

Na věčnou památku věci.

Známo činíme zněním této listiny všem kdo toto čtou, vidí nebo číst slyší, že zralou úvahou posuzujíc a opětovně duchem rozvažujíc, že jakéhokoliv člověka na cestu věčnosti nic nenásleduje po smrti nic kromě spáchaných hříchů a dobrých skutků, jež se staly, a že v souladu s řečeným Apoštol skončí tento běh života, kdokoliv jak konal bude přijat ve svém těle, buď dobře, nebo špatně pro utišení duše naší a pro prominutí hříchů našich, že k chvále a slávě všemocného Boha a také počtě navždy přešťastné Panny Marie, svaté Markéty a všech svatých od základů opět vystavíme kostelík v sutinách bývalého podlažického kláštera v místě, kde dříve stál velký, ale později od husitů zničený kostel a zajistíme dostatečně velké náklady. Tomu kostelu s náležitostmi vystavenému naše následovníky všelijak zavážeme, protože v pravdě nestačí kostel jen vystavit, jestliže mu také sbor z vhodných správců oltáře od zakladatele neobstaráme.

Přidělujeme a dáváme mu po zralé úvaze z našeho dědičného majetku, kterým nás Bůh požehnal, 3000 zlatých v statcích našich, v čemž zahrnut bude také onen odkaz, který je tomu kostelu sv. Markéty zanechán k vyplacení z poslední vůle paní Ludmily, Svaté Říše Římské hraběnky z Kolovrat, rozené z Talmberku, v Pánu zesnulé naší nejjasnější sestry. Skrze což je řečený odkaz zrušen a zanikl.)

Z listiny vyplývá, že samotný akt založení kostela v sutinách středověkého kláštera poničeného v husitských válkách je biskupem vnímám jako něco mimořádného. Je poměrně zajímavé, že společně s biskupem se ze sídelního města přesouvá i snaha o hledání historických kořenů katolictví, které by práva a vážnost nové diecéze dostatečně opodstatnily. V případě kostela svaté Markéty však nezůstává u pouhého pietního aktu, který má připomínat něco minulého, stavba kostela sama svou podobou odkazuje také na svého současného zakladatele. Zde se dostáváme k otázce jeho zamýšlené funkce, která je jednou z podstatných otázek, jež kolem stavby vyvstávají. Kostel byl postaven v Podlažicích, poměrně odlehlé části Chrasti, v situaci, kdy místní komunita disponovala jiným farním kostelem umístěným na náměstí, koncipován nebyl ani jako poutní místo – poutě se zde po dobu jeho fungování konaly pouze jednou či

dvakrát ročně. Svým významem pak ani jedna z nich zdaleka nedosahovala významu poutních procesí konaných do nedalekého poutního kostela Panny Marie na Chlumku. Zaráží i samotná monumentální podoba kostela, jež se spíše než běžným barokním kostelům své doby podobá gotickým katedrálám. Podle Bogusława Czechowicze nese kostel především funkci reprezentativní a: „*byl i jakýmsi dodatkem ke katedrále v Hradci Králové.*“⁵⁰ Poukazuje také na to, že: „*Je zvláštní, že obsahuje formálně více typově katedrálních prvků než samotná katedrála, která byla po staletí pouze městským farním kostelem.*“ Myšlenku podporuje také to, že prostor od počátku počítal i s hrobkou svého biskupského fundátora.

I v tomto zdánlivě nevýznamném faktu se odrážely vnitřní poměry diecéze, v nichž biskup svou sídelní katedrálou v podstatě nedisponoval a zřejmě k ní nechoval ani patřičný vztah. Jan Kryštof z Talmberka dokonce roku 1694 adresoval královéhradeckým občanům prosbu, aby mu do Chrasti z chrámu svatého Ducha zapůjčili kostelní klenoty.⁵¹ (Využívány byly ale zřejmě jen v rámci zámecké kaple nebo farního kostela Nejsvětější Trojice v Chrasti na náměstí, kostel svaté Markéty v té době ještě dostavěn nebyl.)

Jan František Kryštof Talmberk se dokončení jím založeného kostela nedočkal. Jedním z prvních zápisů v chrasteckých pamětních knihách je právě zápis stručně oznamující biskupovo úmrtí: „*3. srpna 1698 dokonal život svůj Jan František Talimberk, který byl pánem našim 27 let.*“⁵² K vysvěcení kostela a dokončení celé stavby došlo až o mnoho let později, 22. září 1721, jedním z jeho nástupců Janem Adamem Vratilavem z Mitrovic.

⁵⁰ Bogusław Czechowicz, *Primum in Bohemia templum, Hledání historické legitimacy královéhradeckého biskupství*, in: 350 let královéhradecké diecéze, Petr Polehla (ed.), Hradec Králové 2015, s. 44.

⁵¹ Zdeněk Srp, *Královéhradecké biskupství v proměnách času*, Hradec Králové 2005, s. 24.

⁵² SOkA Chrudim, Archiv města Chrast, inv. č. 1A, *Pamětní kniha Chrasti*, s.3.

3. 2. Předobraz kostela svaté Markéty

Již v zakládající listině se biskup Jan Kryštof z Talmberka obsáhle zmiňuje o skutečnosti, že nový kostel má být postaven přímo na místě bývalého benediktýnského kláštera, který byl zničen husity.⁵³ Od svého počátku byla tak stavba v pevném sepětí s tímto svým předchůdcem, začala vznikat na místě poničeného klášteriště a zbytky původních staveb jakoby prorůstala. Terén byl až na přímý prostor pod hmotou kostela ponechán a pozůstatky klášterních zdí koexistovaly s novou budovou kostela až do roku 1835, kdy byly odstraněny na základě rozhodnutí královéhradeckého biskupa Karla Boromejského Hanla a následně nahrazeny ovocným sadem. Potvrzují to i archeologické výzkumy, první odkryv byl proveden Josefem Plačkem, druhý probíhající při příležitosti záchranných prací na kostele svaté Markéty vedl v roce 2003 Jan Frolík.⁵⁴ Novější z nich odhalil základy stavby původního gotického trojlodního kostela s transeptem a podpěrami obsahujícího stopy ještě starší románské stavby, která byla oproti dnešní posunuta lehce na západ. Některé ukazatele naznačují, že v době napadení kláštera nemusela být ještě dokončena.⁵⁵ Kostel sv. Markéty zakrývá vchod do gotické krypty určené k pohřbívání zemřelých opatů a bratří, která musela být během jeho stavby odhalena.⁵⁶ Podrobnější průzkum okolí podlažického klášteriště také prokázal, že stavební hmota gotického kláštera byla využita do několika staveb v jeho okolí.⁵⁷

Zřetelné propojení obou staveb v sobě nese mnoho významů. Nový kostel měl na slavnou historii benediktýnů zřetelně navazovat, měl být jakýmsi jejich pomníkem a připomínkou časů, kdy jim okolní oblast podléhala, byla jim poddána a zároveň od nich čerpala, jak po stránce duchovní, tak kulturní. Nový pán v podobě královéhradeckého biskupa se k této tradici přihlásil s úmyslem v ní pokračovat. Obraz Podlažického kláštera má v tomto prostoru své nezastupitelné místo, klášter se lidem připomínal nejen hmotnými zůstatky svých zdí, ale také

⁵³ SOkA Hradec Králové, f. Biskupský archiv Hradec Králové, Jan František Milčín z Talmberku, inv. č. 68, kart. č. 2, *Fundační listina Jana Františka svobodného pána z Talmberka ke kostelu sv. Markéty v Podlažicích*.

⁵⁴ Jan Frolík, *Archeologický výzkum na klášterišti u kostela sv. Markéty v Podlažicích*, in: Muzejní a vlastivědná práce, Časopis společnosti přátel starožitností 43, 2005 č. 4. s. 238-239.

⁵⁵ Dušan Foltýn, *Tajemství kláštera „svatého Vrbaty“*, in: *Codex gigas - Dáblova bible: tajemství největší knihy světa*, Kamil Boldan a kol., Praha 2007, s. 68.

⁵⁶ Tamtéž.

⁵⁷ Jan Frolík, *Archeologický výzkum...*, s. 238.

ústní tradicí. V tomto směru je zajímavý například fenomén „svatého Vrbaty“. Jméno místního vladyky, a jak některá literatura uvádí,⁵⁸ zároveň zakladatele podlažického opatství, je poprvé uvedeno v klášterním nekrologiu, z něhož vyplývá, že žil jako fyzická osoba kolem poloviny 12. století a zároveň, že byl pravděpodobně v klášteře pohřben. Vrbata., o jehož životě se žádné další informace nedochovaly, ve skutečnosti nikdy kanonizován nebyl, o to zajímavější ale zůstává, že se tradice tohoto čistě lokálního patrona objevuje napříč celými dějinami, a to jak v laických, tak i v církevních dokumentech.⁵⁹ Zmiňován je zejména jako ochránce nedalekého poutního kostelíku v Podskále u obce Skála. Jméno údajného světce se v souvislosti se stavbou, která současný kostel předcházela, dočteme dokonce i v deskách zemských.⁶⁰ Jako nejmladší připomínku fenoménu můžeme chápat přejmenování nedaleké obce Kostelec na Vrbatův Kostelec.

Dialogem se starobylým klášteřem je také zasvěcení podlažického kostela. Svatá Markéta Antiochijská je oblíbenou světicí benediktýnů a je jí zasvěcena celá řada benediktýnských kostelů včetně stěžejního řádového kostela v opatství na Břevnově, kde je přechovávána vzácná gotická relikviářová deska: Plenář svaté Markéty obsahující část paže světice, kterou břevnovským benediktýnům věnoval Přemysl Otakar II.⁶¹ Volba svaté Markéty je biskupem Janem Františkem z Talmberka opět osvětlována v zakládající listině, kde je světice zmiňována po boku panny Marie a všech svatých.⁶²

Volba patronky souvisí s benediktýnskou minulostí místa. Svatá Markéta byla světicí oblíbenou hlavně ve středověku, patří mezi čtrnáct svatých pomocníků a vedle sv. Doroty, Barbory a Kateřiny mezi tzv. čtyři hlavní svaté panny. Podle legendy byla dcerou pohanského kněze a žila někdy na konci 3. století na území Antiochie v dnešním Turecku. Ke křesťanství se obrátila pod vlivem své chůvy. Odmítla se jej vzdát i po té, co byla na udání svého otce uvržena do vězení. Tam se jí měl zjevit ďábel v podobě draka, který ji nakonec

⁵⁸ Jan Royt - Ondřej Koupil, *Břevnovský klášter: historie kláštera, průvodce, benediktinský život*, Praha 2002, s. 17.

⁵⁹ Barbora Pichová, *Historie poutního kostela sv. Jana Křtitele v Podskalí u Chrastí*, 2013, bakalářská práce, Univerzita Hradec Králové, Filosofická fakulta, str. 29.

⁶⁰ v souvislosti s prodejem panství Michalu Slavatovi z Chlumu a Košumberku.

⁶¹ Jan Royt - Ondřej Koupil, *Břevnovský klášter...*, s. 17.

⁶² SOkA Hradec Králové, f. Biskupský archiv Hradec Králové, Jan František Milčín z Talmberku, inv. č. 68, kart. č. 2, *Fundační listina Jana Františka svobodného pána z Talmberka ke kostelu sv. Markéty v Podlažicích*.

pozřel. Svatá Markéta se ale modlila tak usilovně, že drak pukl a ona vyvázla bez zranění. Na konci svého věznění měla být různými způsoby umučena. Modlila se i za své katy a za všechny, kteří se k ní budou obracet, až budou v nouzi.⁶³ Je patronkou rolníků, sklizně a dobrého počasí, ochraňuje dívky, manželky a rodičky. Lidé se k ní obraceli v případě nouze, zranění nebo těžkého porodu. Mezi její atributy patří například šňůra perel, která odkazuje k původu jejího jména, klas a srp, drak ležící u nohou nebo na řetězu, často s křížem v ruce.⁶⁴ Na oltářním obrazu v Podlažicích je zobrazena jako mladá plavovlasá dívka držící palmovou ratolest, obraz je umístěn v květinovém rámu a obklopen plastikami andělů.

Ačkoli byla zřejmě tradice Podlažického kláštera v kraji značně rozšířená, ve skutečnosti se o něm dochovalo jen malé množství zpráv. Bližší prozkoumání jeho dějin a jeho postavení mezi dalšími benediktýnskými kláštery v Čechách komplikuje nedostatek dobových pramenů, zejména z období vzniku kláštera kladeného obvykle do 11. století. Některé z nich mohly být zničeny společně s klášterem během husitské revoluce. Hypotézy, které se snaží objasnit založení kláštera a určit místo, odkud do něj přišli první mniši, se ve svých výkladech značně liší. Některé starší nacházejí původní domov prvních podlažických mnichů v benediktýnském opatství v Břevnově (založeném roku 993 svatým Vojtěchem)⁶⁵. Zajímavá je dnes už spíše vyvrácená možnost, již ve svém díle zmiňuje Josef Bonaventura Piter (1708-1764), že první bratři, kteří do kraje přišli, nejprve osídlili údolí říčky Žejbra v místě dnešního kostela sv. Jana Křtitele v Podskále.⁶⁶ O spojení obou míst se zmíníme ještě později. Modernější výzkumy směřují k tomu, že fundace byla vedena z některého z klášterů v nedaleké oblasti. Josef Plaček se přiklání k teorii, že Podlažice vznikly jako výsledek řešení dobového problému; v jedenáctém století začaly benediktýny vytěšňovat reformované mnišské řády cisterciáků a premonstrátů, které částečně zabíraly původní benediktýnské kláštery. Podlažice se tak mohly stát prostorem, kam se uchýlili někteří bratři, kteří byli za těchto okolností nuceni své původní kláštery

⁶³ Věra Remešová, *Ikonografie a atributy svatých*, Praha 1990, 71 s.

⁶⁴ Hynek Rulíšek, *Postavy, atributy, symboly: slovník křesťanské ikonografie*, České Budějovice 2006, s.

⁶⁵ Jan Royt - Ondřej Koupil, *Břevnovský klášter...*, s. 17.

⁶⁶ Dušan Foltýn, *Tajemství kláštera...*, s. 64.

opustit.⁶⁷ V této souvislosti je nejčastěji zmiňován řádový dům v Litomyšli, o jehož existenci se však také vedou značné spory.⁶⁸

Pozornost k Podlažickému klášteru přitahuje hlavně Codex gigas – rukopis obřích rozměrů, který buď v klášteře vznikl anebo tu byl alespoň po jistou dobu přechováván. Z důvodu tíživé finanční situace Podlažic byl patrně někdy v pozdější době dán do zástavy některému jinému klášteru (zřejmě klášteru v Broumově) a zachoval se až do dnešní doby. Součástí rukopisu je klášterní nekrologium obsahující jména zemřelých bratří a dalších osob, na které mělo být během modliteb vzpomínáno. Mezi prvními je jméno Vrbata s poznámkou, že se jedná o zakladatele a mecenáše kláštera.⁶⁹ Podle známého vyobrazení ďábla na jedné ze stran, je rukopis často označován jako Ďáblova bible, v současné době je uložen v Královské knihovně ve Stockholmu, kam se dostal během třicetileté války. Vzhledem k nekrologiu představuje významný pramen k dějinám Podlažic.

Co se týče majetkových poměrů, jednalo se o klášter v poměru k jiným benediktýnským klášterům spíše chudý, nadání zasahovalo především území chrudimsko-hradské, jedinou pobočkou kláštera bylo proboštství v Práčově. Dary donátorů a rozsáhlá kolonizační činnost rozšířily majetek kláštera na 70 vsí, mezi jinými vzniká na počátku 14. století město Chrast. Činnost kláštera je spojena také s rozsáhlou christianizací území, v rámci níž byly zakládány farnosti a kostely.

Dějiny Podlažického opatství byly ukončeny husitskou revolucí a rokem 1421, kdy bylo zcela zničeno při tažení Orebitů pod vedením Diviše Bořka z Miletínka. Poslední opat byl společně s několika dalšími pro výstrahu jednomu z největších nepřátel husitů Arnoštu Flaškovi z Pradubic upálen před hradem Rychmburkem. Ačkoliv klášter zcela zanikl, s jeho restaurací se počítalo ještě v roce 1448, kdy papež Mikuláš V. jmenoval jeho titulárním opatem Bonifáce z Volkensteina, který v této funkci setrval až do své smrti roku 1460.⁷⁰ Navzdory těmto snahám k obnově nikdy nedošlo a klášterní nadání bylo dáváno do zástavy a následně odprodáno různým šlechtickým rodům.

Odkazy na Podlažický klášter a místního patrona se v Chrasti objevovaly již dříve a některé z nich stavební činnosti Jana Kryštofa z Talmberka předcházely.

⁶⁷ Josef Plaček, *O starších kláštorech českomoravských, zvláště řehole benediktýnské*, Uherské hradiště 1906-1907, s. 16.

⁶⁸ Srov. František Musil - Ondřej Felcman - Jaroslav Čechura, *Dějiny východních Čech v pravěku a středověku (do roku 1526)*, Praha 2009, s. 224.

⁶⁹ Dušan Foltýn, *Tajemství kláštera...*, 65.

⁷⁰ Dušan Foltýn, *Tajemství kláštera sv. Vrbaty*, s. 70.

Například v roce 1670 nechal chrastecký děkan Jan Kaplánek právě v místě nazvaném Podskála vybudovat na místě kostelíka založeného podlažickými mnichy, který zcela zchátral v průběhu třicetileté války, poutní kapli, která měla starý kostel připomínat.⁷¹ Kaple byla oficiálně zasvěcena svatému Janu Křtiteli, v různých dokumentech je ale opět zmiňována pod jménem svatého Vrbaty. Kaple na svém místě nesetřvala dlouho, pozornost biskupa se totiž zaměřila nejen na Podlažice, ale i na stavby s nimi související. V roce 1696 začal v Podskále současně s kostelem sv. Markéty vznikat poutní kostelík. Místo bylo zajímavé svými přírodními podmínkami, údolím protéká potok a nad kostelem se tyčí několik desítek metrů vysoký skalní masiv, a tak svým charakterem poutním místům odpovídalo. Patrocinia, která se v jeho případě zmiňují, opět navazují na starší stavby, jedná se o zasvěcení sv. Janu Křtiteli (vycházejícímu nejspíše právě z přírodních podmínek), Panně Marii a samozřejmě „sv. Vrbatovi“. Stavba nového podskalského kostela vycházela podobně jako v případě svaté Markéty ze stavby původní, odkazuje se na ní nejen místem a zasvěcením, ale také svým vzhledem výrazně připomínajícím stavby románské. Podobně jako u sv. Markéty byl filiálním kostelem farnosti Chrast, později farnosti Vrbatův Kostelec.

Prolínání obou těchto realit – starších středověkých dějin kláštera benediktýnských mnichů a novějších dějin barokního kostela postaveného královéhradeckým biskupem a zároveň pánem místního panství – je pro baroko příznačné. Jedním z prostředků, s nimiž církve při rekatolizaci (a nejen při rekatolizaci), pracuje je prastará a neotřesitelná tradice, podle níž je nositelem víry, kultury a jistoty řádu. Existuje celá řada příkladů navracejících se k minulosti zmiňovaných v odborné literatuře a viditelných v české krajině a architektuře. Nezřídka byla nová barokní stavba zamýšlena jako schránka pro starší středověký předmět – svatý obraz nebo sošku - který se svým přesahem do minulosti jevil zakladatelům i příchozím jako mystický a byl obestřen vyprávěními o vykonaných zázracích a podivuhodných uzdraveních. Fascinaci těmito předměty a jejich uctívání umocňoval nejen jejich (neobvyklý) vzhled a pověsti, které je provázely, ale také dobový diskurz a jím vyvolané všeobecně sdílené přesvědčení ještě posilované jejich pravidelným připomínáním v podobě svátků a slavností. Ostatně i v dnešní době stále pracujeme s přesvědčením, že

⁷¹ SOkA Chrudim, f. Archiv města Chrast, inv. č. 1A *Pamětní kniha města Chrast*.

velmi staré věci jsou samy o sobě něčím výjimečné, hodné naší pozornosti a ochrany. Barokní kultura ještě zesiluje víru, že se v některých přesně vymezených prostorech projevuje boží vůle silněji než jinde.⁷² Také z tohoto důvodu volba míst pro stavby sakrálního charakteru padá po staletí na tytéž lokality.

V tomto smyslu není kostel svaté Markéty nijak ojedinělý a do jisté míry kopíruje dobové zvyklosti. I tak má ale své určité zvláštnosti, o kterých se zmíníme později. Odkaz, který vede od kostela směrem k Podlažickému klášteru, sleduje stopu spíše regionálních dějin (Podlažický klášter, jak již bylo uvedeno dříve, nebyl v rámci území celého království nijak významný). Právě zájem o ně začíná v pobělohorské době pomalu nabývat na významu. Německý kunsthistorik Michael Schmidt spatřuje v zájmu o lokální dějiny jeden z kořenů historismu.⁷³ Ten se v případě svaté Markéty neprojevuje pouze místem vzniku stavby a jejím názvem, ale také stavební koncepcí, která vyvolává dojem staveb mnohem starších a odkazuje se spíše než na barokní architekturu na prvky katedrál románsko-gotických.

⁷² Srov. Markéta Holubová, *Barokní rezidua v poutích 19. století*, in: Roman Prahel - Zdeněk Hojda, *Bůh a Bohové: církev, náboženství a spiritualita v českém 19. století: sborník příspěvků z 22. ročníku symposia k problematice 19. století*, Praha 2003, s. 55-69.

⁷³ Michael Schmidt, *Reverentia und magnificentia, Historizität in der Architektur Süddeutschlands, Österreichs und Böhmens von 14. bis 17. Jahrhundert*, Regensburg 1999, s. 161.

3. 3. Biskupská hrobka

Je-li naším cílem odhalit funkce kostela svaté Markéty, nelze opominout skutečnost, že stavba byla od počátku zamýšlena také jako hrobka svého biskupského fundátora. V této souvislosti je důležité si uvědomit, že pohřbívání biskupů (jako i všech ostatních vyšších církevních představitelů) mělo už od středověku určitá pravidla. V zásadě existovala dvojitá možnost, buď se biskup nechal pohřbit v katedrále svého sídelního města, nebo na čestném místě kláštera, k němuž choval nějaký zvláštní vztah anebo jej založil. (Pohřbívání v klášterních kostelech souviselo s vírou ve stabilitu řádu a s předpokladem, že se jeho příslušníci budou za duši dotyčného pravidelně modlit.) Zatímco středověká tradice připouští obě možnosti, v baroku se biskupové přiklánějí podstatně častěji k té druhé.⁷⁴

Sepětí biskupa a katedrály je přitom velmi těsné. Původ pojmu katedrála směřuje k jeho řeckému základu, *katedra* (křeslo, stolice), označuje v tomto případě apoštolskou stolicí, již biskup či arcibiskup obsazuje v přímé a nepřerušitelné návaznosti na apoštoly. Katedra symbolizuje učitelskou a pastýřskou autoritu církve. Souvisí to i s tím, že katedru si představíme jako něco vyvýšeného, což by mělo symbolizovat biskupovo poslání učit a poučovat lid.⁷⁵ Katedrála vytváří jeden z hlavních symbolů biskupa i biskupství.

Katedrálu je možné chápat také jako architektonický pojem, stavbu, která nese určité konkrétní prvky. Sepětí katedrály s biskupstvím se s tím ale v některých případech nepřekrývá, jako katedrály mohou být chápány i další hlavní diecézní kostely, které tyto stavební prvky nesplňují. Platí to i pro některé hlavní kostely v sídelních městech českých diecézí, které byly vystavěny v době před jejich vznikem (například chrám svatého Ducha v Hradci Králové, katedrála svatého Mikuláše v Českých Budějovicích).

Pohřbívání biskupů a arcibiskupů do katedrály je v českých zemích tradiční zejména v katedrále svatého Víta na Pražském hradě. Na základě této tradice se ale využívá i v rámci dalších diecézí. Krypty byly tedy postupně zřizovány i při jiných sídelních biskupských kostelech. Například olomoucký biskup František z Ditrichštejna (1599-1636) nechal zbudovat biskupskou kryptu v katedrále

⁷⁴ Norbeth Ohler, *Katedrála: náboženství, politika, architektura, dějiny*, Jinočany 2006, s. 26.

⁷⁵ Tamtéž, s. .

svatého Václava v Olomouci a zároveň vydal příkazy k jejímu užívání (sám si zde přál být pohřben i v případě, že ještě nebude dokončená). Výstavba hrobky v katedrále svaté Petra a Pavla provází ještě založení brněnského biskupství v roce 1777.⁷⁶

V případě královéhradeckého biskupství došlo ale zejména v jeho počátcích k situaci o poznání složitější. Způsobovaly ji dlouhotrvající spory o kostel svatého Ducha v Hradci Králové, které nově zřízená diecéze vedla s představiteli sídelního města. Ty mnohdy znemožňovali biskupům s jejím prostorem volně nakládat. Hradečtí považovali kostel i k němu náležející práva za vlastní, což bylo posíleno tím, že byl celá předešlá léta využíván pouze pro potřeby místní farnosti. Biskup neměl ve městě z počátku ani žádné potřebné zázemí, o něž by se mohl v této záležitosti opřít, první část rezidence byla dokončena až v roce 1710.

Záležitosti místa posledního odpočinku královéhradeckého biskupa byly poprvé závažněji řešeny až třetím královéhradeckým biskupem Janem Františkem Tamlberkem. Na své předchůdce navázat nemohl, Matouš Ferdinand Sobek z Bílenberka a jeho nástupce Jan Bedřich z Valdštejna byli oba postupně jmenováni pražskými arcibiskupy a zemřeli tak již mimo královéhradecké biskupství.⁷⁷ Druhý z nich byl pochován zcela v duchu arcibiskupské tradice do Valdštejnské kaple katedrály svatého Víta a první nechal v chrámu uložit alespoň své srdce (zbytek jeho ostatků byl podle jeho poslední vůle převezen do kláštera v Broumově, ke kterému choval velmi blízký vztah). S komplikovanou situací kolem chrámu svatého Ducha tak nejspíše souviselo Tamlberkovo rozhodnutí nechat se pohřbít v kostele svaté Markéty Antiochojské, který sám založil, poblíž svého provizorního sídla v Chrasti (stejně jako samotné založení kostela). Kostel navíc tím, že v něm bude pohřbena tak význačná osobnost, jakou je biskup, získává na významu. Zároveň se zdá, že stavební prvky v architektuře kostela připomínající katedrálu, se biskupovu přání přizpůsobují, tak aby byl kostel důstojnou pohřební schránkou pro svého významného zakladatele. Jistou zvláštností je, že si Jan František z Talmberku přál být pohřben společně se svou

⁷⁶ Jaroslav Malina ed., *Pohřební ritus I. – 20. století v Evropě z antropologicko-archeologické perspektivy*, s. 117.

⁷⁷ Erwin Gatz, *Die bischöffe...*

sestrou Ludmilou hraběnkou z Kolovrat, rozenou z Talmberku, z jejíž pozůstalosti měl být kostel a zádušní mše za oba sourozence částečně financován.⁷⁸

Abychom pochopili palčivost celého problému pohřbu třetího královéhradeckého biskupa, je nutné si uvědomit, s jakými představami byl pohřeb a především to, co by mělo následovat po něm svázán. Barokní víra v očistec posilovala touhu budoucích zesnulých, aby po své fyzické smrti byli ve světě živých v nějaké formě neustále přítomni a připomínali tak pozůstalým potřebu pečovat o jejich duši a přimlouvat se za ni, aby byl její pobyt v očistci, co nejvíce ukrácen.⁷⁹ Dalším důvodem volby podlažického kostela může být tedy také nedůvěra v sídelní chrám, na jehož chod neměl biskup takový vliv. Zajištění pořádání pravidelných zádušních mší bylo svázáno s tradicí, ale také s niternou potřebou.

Dostavby svého kostela se nakonec nedočkal, zemřel necelé dva roky po jejím založení. Podle dobových zvyklostí byl pohřben provizorně a po dokončení kostela měly být jeho ostatky slavně přeneseny. Prvním místem posledního odpočinku Jana Františka z Talmberku se tak stal kostel svatého Martina v nedalekých Chrašticích. K přenesení ostatků došlo zřejmě roku 1721 po dostavbě a vysvěcení kostela během episkopátu Jana Adama Vratislava z Mitrovic, během jehož působení byla stavba dokončena.⁸⁰ Přání zakladatele bylo tak nakonec naplněno.

Biskupská hrobka je umístěna ve střední části kostela svaté Markéty, což je poloha poměrně atypická. Částečně se údajně překrývala s původní kamennou kryptou, do níž byli pochováváni benediktýnští bratři z Podlažického kláštera.⁸¹ Původní vstup do hrobky chránila pískovcová deska se znaky rodu Talmberků a atributy biskupa nesoucí nápis: „*Franciscus Christophorus Dei et Apostolicae sedis gratia episcopus Reginae Hradecensis Dominus et Baro de Talmberg obbit die 3. april. Aetatis suae 53 annos.*“⁸², v rozích byli zaznamenány číslice biskupova úmrtí 1-6-9-8. Značně poničený a ošlapaný kámen nahradila během

⁷⁸ SOkA Hradec Králové, f. Biskupský archiv Hradec Králové, Jan František Milčín z Talmberku, inv. č. 68, kart. č. 2, *Fundační listina Jana Františka svobodného pána z Talmberka ke kostelu sv. Markéty v Podlažicích*.

⁷⁹ Radmila Prchal Pavlíčková, *Triumphus in mortem: pohřební kázání nad biskupy v raném novověku*, České Budějovice 2008, s. 16

⁸⁰ Karel CHYTIL a kol., *Soupis památek historických a uměleckých v království Českém od pravěku do počátku XIX. století. XI, Politický okres chrudimský*, Praha 1900, s. 175.

⁸¹ Jan Frolík, *Archeologický výzkum...*, s. 238.

⁸² Josef Šmíd, *Chrast u Chrudimě: Dějiny...*, s.73.

rekonstrukce kostela za episkopátu Jana Josefa Haise kovová deska bez ozdob s prostým nápisem „*Episcopus liber baro de Talmberg 1676-1698.*“, která je na místě dodnes. V rámci svého rozhodnutí zajistil Jan František kostelu patřičné nadace, díky nimž se zde za něj a za jeho sestru měly sloužit zádušní mše.

Biskupové, kteří po Janu Františku Talmberkovi následovali, už ke svým pohřbům užívali sídelní katedrály, vzhledem k tomu, že spory se sídelním městem začaly pomalu utichat. Ti, kteří setrvali v úřadu královéhradeckého biskupa až do konce svého života, se obvykle nechávali pohřbít do chrámu svatého Ducha. Jedinou výjimku tvoří biskup Heřman Hanibal z Blümegenu (1763-1774) pohřbený v rodinné hrobce v Brně. To bylo ovšem opět způsobeno sporem, který tento muž s hradeckými občany vedl, a tím, že konec svého života následkem toho trávil právě na jižní Moravě. Tradice pohřbívání byla potom přerušena až biskupem Janem Leopoldem Hayem (1780-1794), který se věrný josefínským nařízením zakazujícím pohřbívání v kostelech, nechal pohřbít na běžném hřbitově v Chrašicích. Někteří biskupové po něm se ale ke zvyklostem ještě vrátili a jako místo svého posledního odpočinku volili opět královéhradeckou katedrálu.

3.4. Stavební koncepce kostela

Kostel svaté Markéty je monumentální stavbou umístěnou uprostřed volného prostranství na místě bývalého klášterišť. Zdá se, že důvodem této poněkud atypické dispozice je především pietní vztah celé stavby k bývalému benediktýnskému klášteru, na jehož základech byl vystavěn. Zde však její význam nekončí. Podoba svaté Markéty a „jazyk“ její architektury odkazují také k postavení jejího zakladatele královéhradeckého biskupa a dotýkají se tak současně i problémů soudobých. O vazbě svaté Markéty ke královéhradeckému biskupství v historicko-politickém kontextu jsme se již zmínili v předchozích kapitolách. Nyní se pokusme zaměřit na to, co nám říká stavba samotná.

Z architektonického hlediska se jedná o trojlodní baziliku jednoduchého obdélníkového půdorysu. Postranní lodi mají zhruba polovinu šířky loď hlavní (2,5m), celý kostel je dlouhý 14m a široký 10m. Osvětlení postranních lodí je řešeno řadou obdélníkových oken, nad nimi se nacházejí další bazilikální okna půlkruhového tvaru osvětlující prostor hlavní lodi. Průčelí tvoří dvě mohutné čtyřpatrové věže a mezi nimi lichoběžníkové průčelí.

V interiéru kostela jsou nad postranními loděmi ochozy otevírající se do prostoru hlavní lodi půlkruhovými arkádami.⁸³ Postranní loď pokračují za chór a přecházejí v chodbu procházející v prostoru za oltářem s několika drobnějšími kaplemi. Hlavní loď je zaklenuta valenou klenbou, ke konci přechází v polygonálně uzavřený presbytář.⁸⁴

Inventář kostela nebyl ani podle dostupných pramenů nijak rozsáhlý. Tvoří jej především zlacený a vyřezávaný hlavní oltář, který pochází pravděpodobně z roku 1721, na něm je umístěn obraz svaté Markéty Antiochijské obklopený plastikami andělů a dva boční protilehlé oltáře. První z nich na pravé straně s obrazem Panny Marie Bolestné v rokokovém rámu z 18. století s malovaným antependiem, druhý s obrazem sv. Václava, Leopolda a Michala ze 17. století. V prostoru kruchty jsou od konce 18. století umístěny varhany. Jedna z věží je vybavena zvonem.⁸⁵

⁸³ Srov. Karel CHYTIL a kol., *Soupis památek historických a uměleckých v království Českém od pravěku do počátku XIX. století. XI, Politický okres chrudimský*, Praha 1900, s. 175-176.

⁸⁴ Srov. Emanuel POCHE a kol., *Umělecké památky Čech*, sv. III, Praha 1980.

⁸⁵ Karel CHYTIL a kol., *Soupis památek...*, s.176.

V souvislosti s takovým uspořádáním stavby se často o hovoří o tom, že kostel svaté Markéty nese prvky katedrální. Podle Bogusława Czechowicze se v případě svaté Markéty jedná dokonce o doplňkovou či náhradní katedrálu náležející ke katedrále sv. Ducha v Hradci Králové.⁸⁶ Zdůrazňuje také zajímavou skutečnost, že podlažický chrám nese ze stavebního hlediska více katedrálních prvků než ten v sídelním městě. Půdorys chrámu, průčelí se dvěma věžemi a zároveň ambit okolo presbytáře vnímá jako prvky pro barokní kostel značně netypické, charakterističtější však pro gotické katedrály.⁸⁷ Tuto skutečnost umocňuje vazba na jejího biskupského fundátora, který stavbou katedrálního biskupského kostela, navíc na místě spjatém se slavnou katolickou minulostí, zdůrazňuje nejen oprávněnost vlastního postavení. V případě stavby kostela svaté Markéty bohužel neznáme jméno jejího stavitele a ani její podrobnější plány, které by biskupovu vizi ještě více rozvíjely.

Zaměříme-li se na samotný pojem katedrála, významově vyplývá z řeckého slova *katedra* označující biskupský stolec, který byl nezbytným vybavením původních staveb tohoto druhu. Vlastní stolec poukazuje na biskupa jako na následníka panovníků, soudců a vládců a zdůrazňuje učitelskou a pastýřskou úlohu církve.⁸⁸ V soudobém slova smyslu může ale pojem katedrála nést dva odlišné významy, první z nich vypovídá o jejím postavení a označuje hlavní sídelní biskupský kostel příslušné diecéze, druhý označuje konkrétní architektonický typ, tedy spíše stavbu katedrálního charakteru. Mezi typické stavební prvky katedrál patří jejich bazilikální charakter, ochoz nad bočními loděmi pokračující nad hlavním oltářem a na něj navazující soustava věncovitých kaplí.⁸⁹ Zpočátku se jednalo o stavební prvky využívané pouze pro biskupské kostely (a výjimečně také pro mnišské řády), později se za různých okolností přenášejí i na další stavby. Naopak hlavní diecézní kostely, které katedrální prvky nenesou, jsou výsledkem zřizování nových diecézí ve městech, kde se už nějaký hlavní kostel nacházel a přijal tedy tuto funkci až druhotně. Kostel svaté Markéty tedy tyto významy zajímavým způsobem naplňuje, oba ale pouze částečně.

⁸⁶ Bogusław CZECHOWICZ, *Primum in bohemia templum ...*, s. 44.

⁸⁷ Bogusław CZECHOWICZ, *Dějiny psané architekturou...*, s. 107. a Bogusław Czechowicz. *Marianischer Gnadenhron Unser Lieben Frauen – Wambierzycki Tron Laski: Przyczynek do poznania barokowego historyzmu w 7 Czechach*. In: *Náchodsko od minulosti k dnešku: sborník příspěvků in memoriam Ph.Dr. Ladislav Hladký, Csc.*, Náchod 2012, s. 227-236.

⁸⁸ Norbert OHLER, *Katedrála...*, s. 26.

⁸⁹ Jaroslav HEROUT, *Slabikář návštěvníků památek*, Praha 1978, s. 149.

Zajímavým příspěvkem k problematice ideového konceptu této skupiny staveb je článek Martina Pavlíčka⁹⁰, podle nějž zde královéhradečtí biskupové uplatňují navíc koncept Šalamounova chrámu vycházejícího z rekonstrukcí vize proroka Ezechiela publikované v díle španělského jezuita Juana Bautisty Villalpanda „*In Ezechielem explanationes.*“ Villalpandova podoba chrámu prolíná původní biblické prvky architektury s dobovými estetickými normami, jakými je například využití zlatého řezu, a postupně se rozšířila do celého evropského barokního stavitelství. Podle Pavlíčka vycházejí jak Jan František z Talberka při stavbě kostelů v Podlažicích a Podskále, tak Tobiáš Jan Becker, zakladatel kostela Nejsvětější Trojice v Chrasti, právě z těchto dispozic. K Villalpandově rekonstrukci má při tom podle něj nejbližší kostel sv. Markéty v Podlažicích. Neznámý stavitel zde vycházel především z jednoduchého půdorysného uspořádání trojlodní baziliky s pravoúhlým presbytářem, ochozem a dvěma mohutnými čelními věžemi. Odkaz je zdůrazněn také motivy Šalamounovy pečeti využití na ostění hlavního portálu.⁹¹ Podobně jako Bogusław Czechowicz považuje Martin Pavlíček podobu těchto staveb a využívání některých jejich prvků za projev historismu, který je neodmyslitelně spjatý s protireformačními snahami 17. století. Zdůrazňuje také, že by triumfální symbolika, již v sobě Šalamounův řád nese, mohla souviset i se založením nové diecéze a její stabilizací v problematickém prostředí východních Čech a tak přímo s programem jejich prvních biskupů.

V kontextu těchto poznatků můžeme tedy říci, že se navzdory její atypičnosti, nejedná o stavbu v tomto prostoru ojedinělou, ale můžeme ji zařadit do skupiny staveb vznikající na konci 17. a na počátku 18. století na území královéhradecké diecéze fundací jejích biskupů. V užším slova smyslu hovoříme v rámci této skupiny o kostele sv. Markéty v Podlažicích, kostele sv. Jana v Podskále a děkanského chrámu Nejsvětější Trojice v Chrasti. Budeme-li chtít rozkrýt vazby mezi těmito jednotlivými stavbami, uvědomme si, že se v případě kostela svaté Markéty jedná o stavbu první a zásadní (o čemž svědčí nejen její poloha, ale i její volba coby biskupské hrobky). Kostel svatého Jana Křtitele v Podskále tvoří patrně jakýsi její doplněk, podobně jako původní podskalský

⁹⁰ Martin PAVLÍČEK, *Šalamounův chrám v české barokní architektuře*, in: Martin Elbel a Milan Togner (ed.) *Historická Olomouc XIII., Konec švédské okupace a poválečná obnova ve 2. polovině 17. století*, s. 272.

⁹¹ Martin PAVLÍČEK, *Šalamounův chrám...*, s.255.

poutní kostelík doplňoval Podlažický klášter. Farní kostel na náměstí v Chrasti začal vznikat jako poslední a oběma stavbami se zřejmě inspiroval. Jeho koncepce byla později značně rozšířena známým barokním architektem Janem Blažejem Santinim Aichlem, který ale původní myšlenku zachoval. Z různých důvodů byly ale všechny kostely dokončeny až zároveň, během episkopátu Jana Adama Vratislava z Mitrovic roku 1721. Mimo těchto staveb spolupracoval architekt na rekonstrukci hřbitovního kostela sv. Martina v nedalekých Chrašicích. Lze si tedy také položit otázku, zda se Santini nepodílel i na dostavbě Podlažického chrámu.

4. Kostel svaté Markéty do roku 1848

4.1. Požár Chrasti roku 1709 a dostavba kostela svaté Markéty

Po smrti Jana Františka z Talmberka nastoupil do úřadu královéhradeckého biskupa Bohumír svobodný pán z Kapounu (1698-1701). Do dějin Chrasti a Podlažic se během svého krátkého působení téměř vůbec nezapsal, pamětní knihy jej zmiňují pouze ve dvou případech: 20. srpna 1699: „*kdy biskup ráčil na panství přijet*“⁹² a v roce 1701, kdy oznamují, že biskup zemřel a byl pochován v Hradci Králové. Jeho nástupcem se stal Tobiáš Jan Becker (1701-1710). Zda a jakým způsobem probíhala v době působení těchto dvou biskupů výstavba kostela sv. Markéty není z dostupných archivních materiálů vůbec zřejmé. První podrobnější záznamy o něm uložené v archivním fondu *Děkanství Chrast*⁹³ (mimo kopie zakládající listiny)⁹⁴ zmiňují kostel až v roce 1785, po té, co byl na základě reformačních opatření Josefa II. ohrožen uzavřením. V pamětních knihách není většinou zachycen vůbec, knihy jsou ve svých prvních zápisech velmi stručné a podrobnější zprávy pocházejí až ze druhé poloviny století.

Důležitou událostí, již zmiňují, je ale ničivý požár, který v Chrasti vypukl 12. srpna 1709. Ohni podlehl většina domů ve městě včetně děkanství a farního kostela, z původní zástavby se nakonec zachovala jediná stodola. Mimo ni nebyla zasažena jen budova biskupského zámku stojící stranou centra města.⁹⁵ Ve zcela zničené Chrasti vyvolala situace rozsáhlou stavební činnost podporovanou nejprve biskupem Tobiášem Janem Beckerem, který však zemřel již roku 1710, a následně Janem Adamem Vratislavem, hrabětem z Mitrovic (1710-1721). Tobiáš Jan Becker stačil ještě 12. dubna 1710 založit v Chrasti nový děkanský kostel Nejsvětější Trojice, vysvěcen byl jeho nástupcem 12. listopadu roku 1713.⁹⁶ V závěrečné fázi stavby byl k projektu přizván architekt Jan Blažej Santini Aichel, v té době působící ve službách královéhradeckého biskupství. Přestože Santini mohl ovlivnit už jen závěrečnou fázi stavby, tzn. vnější podobu kostela, vtiskl mu některé zásadní prvky – zejména gotizující závěry, ochozy a systém

⁹² SOkA Chrudim, f. Archiv města Chrast, inv. č. 1A, *Pamětní kniha města Chrast*, s. 3.

⁹³ SOkA Chrudim, f. *Děkanství Chrast*

⁹⁴ SOkA Chrudim, f. *Děkanství Chrast*, inv. č. 1

⁹⁵ SOkA Chrudim, f. Archiv města Chrast, inv. č. 1A, *Pamětní kniha města Chrast*, s. 4.

⁹⁶ Tamtéž, s. 5-6.

věncovitých kaplí.⁹⁷ Zajímavé je, že se v tomto případě jedná opět o prvky, které bychom mohli označit jako katedrální, a po kostelu svaté Markéty v Podlažicích, je tedy kostel na náměstí v Chrasti dalším, jemuž královéhradečtí biskupové vtiskli takový ráz. Martin Pavlíček⁹⁸ zmiňuje dokonce možnost, že půdorys chrastického chrámu vychází přímo z kostela svaté Markéty a jeho ideový koncept se starší stavbou inspiroval.

Jan Adam Vratislav z Mitrovic rozvíjel bohatou stavební činnost v Chrasti i ve svém sídelné městě, kde nechal zbudovat například dům určený pro bohoslovecký seminář nebo obnovil kostel svatého Antonína na Mýtském náměstí. Mimo Santiniho působili v jeho službách i další z nejvýznamnějších umělců své domy, sochař Matyáš Bernard Braun nebo malíř Petr Brandl.

Rozsáhlá stavební činnost v Chrasti inspirovala biskupa i k dalším projektům, například k přebudování hřbitovního kostela svatého Martina v Chrašticích navrženého opět Janem Blažejem Santinim Aichlem (stavba byla dokončena roku 1721). A stala se nejspíš také impulzem pro dokončení podlažického kostela. Zde se jméno architekta prokazatelně nedochovalo a není ani zřejmé, zda stavba postupovala podle původních návrhů nebo byla poupravena. Kostel byl vysvěcen 22. září 1721. Lze také předpokládat, že byly při této příležitosti podle jeho do něj přeneseny ostatky jeho zakladatele Jana Františka Talmberka, aby se tak naplnila jeho poslední vůle. Za duši biskupa a jeho sestru Ludmilu také začaly být slouženy zádušní mše. Stalo se tak těsně před tím než bylo 24. září 1721 papežem potvrzeno biskupovo přeložení do litoměřické diecéze, v níž nahradil třetího sídelního biskupa Huga Františka Königsegg-Rottenfelse, který zemřel rok před tím.⁹⁹

Jan Adam Vratislav z Mitrovic byl posledním biskupem sídlícím na zámku v Chrasti trvale, jeho nástupce Václav František Karel Košín již jeho aktivní činnost v této oblasti příliš nenásledoval. Biskupové se v Chrasti od doby dostavění biskupské rezidence v Hradci Králové vyskytovali spíše méně a podlažický kostel nebyl již v centru jejich pozornosti. Svědčí o tom i skutečnost, že pokud i přesto příležitostně celebroidali běžné mše, činili tak v kapli svého

⁹⁷ Mojmír Horyna, *Jan Blažej Santini-Aichel*, Praha 1998, s. 228-230.

⁹⁸ Martin Pavlíček, *Šalamounův chrám v české barokní architektuře*, in: Martin Elbel – Milan Togner ed., *Historická Olomouc XIII, Konec švédské okupace a poválečná obnova ve 2. polovině 17. století*, Olomouc 2002, s. 253–272.

⁹⁹ Jaroslav Macek, *Biskupství litoměřické*, Kostelní Vydří 2005, s.41-43.

biskupského zámku anebo v děkanském chrámu na náměstí. Podlažice spadaly i nadále pod farnost v Chrasti, a přestože nebyla zde žijící komunita nepočetná, docházeli jejich obyvatelé právě do nepříliš vzdáleného kostela Nejsvětější Trojice na chrasteckém náměstí. V Podlažickém kostele se liturgické obřady konaly pouze při zvláštních příležitostech a o svátcích. Nejvýznamnějším z nich byla pouť v den svátku svaté Markéty 13. července, který v Chrasti navíc připadal na den před výročními dobytčími trhy. Mši mohl celebrovat i biskup, údajně však byly jeho jménem tradičně lidem před kostelem rozdávány koláčky případně další jídlo určené především jako almužna pro chudé.¹⁰⁰ Svátek tak částečně plnil funkci zprostředkování kontaktu biskupské vrchnosti s jejími poddanými.

¹⁰⁰ Josef Šmíd, *Chrast u Chrudimě: dějiny Chrasti...*, s. 101.

4.2. Josefínské reformy

Druhá polovina 18. století přinesla řadu osvícenských reformačních opatření, která omezovala dříve hojně podporované církevní aktivity. Snaha zredukovat obrovské množství poutí, procesí a konaných obřadů, které znemožňovaly ve dnech svého konání obyvatelstvu pracovat, měla lid přimět k přijetí nového řádu a vyšší pracovní morálce. První z nich byla vyhlášena za vlády Marie Terezie. Malých farností se dotkla zejména nařízení aplikovaná jedenáctým královéhradeckým biskupem Heřmanem Hanibalem z Blümegeu (1763-1774) směřující k omezování poutních procesí a svátků, např. *České gubernium žádá, aby na nejmenší možnou míru byla odstraněna procesí a uctívání, která odvádí lidi od práce*¹⁰¹ a na něj navazující list: *České gubernium znovu žádá, aby bylo dodržováno císařské nařízení o omezení konání procesí*.¹⁰² Vzhledem k pouze příležitostnému využití Podlažického kostela se jej zatím ale příliš nedotýkala. Za vlády císaře Josefa II. naléhavost těchto opatření zesílila, od postupného omezování poutí přechází panovník k zákazům i dalších rozličných náboženských aktivit.

Roku 1780 přichází do Chrasti klíčová osobnost reformační politiky, nově jmenovaný biskup Jan Leopold Hay. Pro problematickou královéhradeckou diecézi, do níž pronikaly ze severu prvky luteránského vyznání, byl vybrán po svém předchozím úspěšném působení během náboženských nepokojů na Valašsku. Po celou dobu svého úřadu byl v úzkém kontaktu s císařskou komorou a některé jeho návrhy k řešení existence evangelických hnutí se promítly do konečné podoby Tolerančního patentu. Z počátku se metody, které dříve úspěšně aplikoval na Valašsku, nejevily v prostředí východočeské diecéze jako příliš účinné. Tajná evangelická hnutí působila také v rámci Chrastického obvodu, čemuž nasvědčují pozdější počty jeho obyvatel, kteří se k nově povolenému augšpurskému a helvétskému vyznání přihlásili po uvedení patentu v platnost v roce 1785.¹⁰³ Lidé, kteří svým příklonem k evangelické víře vyjadřovali ještě

¹⁰¹ SOkA Hradec Králové, f. Biskupský archiv Hradec Králové, kart. č. 24, inv. č. 520 *České gubernium žádá, aby na nejmenší možnou míru byla odstraněna procesí a uctívání, která odvádí lidi od práce*¹⁰¹

¹⁰² SOkA Hradec Králové, f. Biskupský archiv Hradec Králové, kart. č. 29, inv. č. 525, *České gubernium znovu žádá, aby bylo dodržováno císařské nařízení o omezení konání procesí*¹⁰²

¹⁰³ Václav Řezníček, *Jan Leopold Hay ...*, s. 170.

silněji svou sociální situaci stíženou robotou a vysokými daněmi a odpor ke katolické vrchnosti než své duchovní přesvědčení, nařízení a zákazů příliš nedbali a často upadali až k náboženskému nihilismu. Docházelo k vlastním výkladům víry, příklonům k evangelickým vyznáním, na odebrání nekatolických knih lidé reagovali přesvědčením, že se jedná o Boží vůli prostřednictvím již jim Bůh naznačuje, aby o knihy nedbali vůbec. Docházelo také k částečnému příklonu k judaismu a přejímání některých židovských zvyků (které byly na rozdíl od těch evangelických za určitých okolností povolené).¹⁰⁴

Jedním z Hayových opatření přímo v chrasteckém obvodu, kromě řady daňových a robotních úlev, byla jeho částečná reorganizace. Původním privilegiem chrasteckého děkanského úřadu bylo, že spadal přímo pod královéhradeckého biskupa. Jan Leopold Hay zde ale roku 1782 nechal zřídit Vikariát, který mu byl nadřazený. Kromě toho došlo k přemístování farností a zakládání nových na základě biskupových zjištění, že původní síť farností je stále nevyhovující a jednotlivé fary jsou od sebe vzdáleny několik kilometrů.¹⁰⁵

Hayovo působení bylo stejně jako jeho osobnost v mnoha ohledech rozporuplné. Na jedné straně byl vnímán jako člověk pragmatický a smířlivý, jednající zcela v ducha osvícenského absolutismu, na druhé mu loajalita k císaři a citelné upřednostňování státního zájmu vysloužila ostrou kritiku jeho současníků z řad církve i vlastních podřízených. Projevovala se zejména po vydání Hayova *Okružního listu*¹⁰⁶ vytvářejícího pravidla pro zavádění Tolerančního patentu v královéhradecké diecézi. Pohoršený papežský nuncius ve Vídni označil dokonce Hayův jazyk jako vhodný spíše pro protestantského pastora než pro katolického biskupa.¹⁰⁷

Hay se před kritikou v podstatě stáhl na své panství v Chrasti, kde se od té doby vyskytoval velmi intenzivně. Václav Řezníček se ve své monografii staví k jeho osobě v podstatě nekriticky, jeho oblibu mezi místními lidmi usuzuje z dobových pramenů a pamětních knih. Biskupův neobyčejně blízký vztah

¹⁰⁴ Václav Řezníček, *Jan Leopold Hay...*, s.170.

¹⁰⁵ Václav Řezníček (ed.), Jan Leopold Hay, *Jana Leop. Haje, biskupa královéhradeckého, Zpráva o visitaci far kraje Chrudimského, již jako královský komisař roku 1,82 k rozkazu císaře Josefa II. vykonal.*, Praha 1915.

¹⁰⁶ Václav Řezníček, *Jan Leopold Hay ...*, s. 175-184.

¹⁰⁷ Karel Skalický, *Jan Leopold Hay: Důraz na toleranci a znamení odporu*. Listy: Dvuměsíčník pro kulturu dialog [online]. 2004, č. 6 [cit. 2016-06-09]. Dostupné z: <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=046&clanek=060406>.

k obyvatelům Chrasti zmiňuje ve svých *Erinnerungen* také Ludwig August Frankl, podle nějž Hay, pokud byl přítomen, sám sloužil mše v děkanském kostele, poskytoval nemocným lidem svého lékaře a sám je navštěvoval, poskytoval ji útěchu v těžkých situacích a hovořil s nimi.¹⁰⁸

Krátce po vyhlášení Tolerančního patentu začaly v obvodu probíhat drobné nepokoje iniciované z řad katolíků i nekatolíků. Kněží byli biskupem opakovaně vyzýváni, aby je řešili co nejmíflivějším způsobem.¹⁰⁹

Patentu následovala další opatření upravující náboženský život v celé monarchii. Roku 1785 byly císařským nařízením uzavřeny poutní a ostatní kostely, které se nevyužívaly jako farní. V rámci Chrastického děkanství to znamenalo zastavení činnosti v kostele v Podlažicích, v nedaleké Podskále, Chrašicích a Rosicích. V případě všech se jednalo o stavby, které byly vedeny jako filiální kostely a užívaly se pouze příležitostně, zejména při svátcích svých patronů. Ukončení jejich činnosti se však u místních obyvatel setkalo s velmi negativním ohlasem. Dne 7. ledna 1787 byl do budovy děkanství v Chrasti doručen list odkazující na stížnosti obyvatel obcí Podlažice a Podskála. Uzavření těchto dvou stánek označuje přímo za nemožné. „*Aus dessem Berichte von 2.9mb 1786 erscheint der Umstand, daß die Gemeinde Podlažin und Podskali die bey den dortigen Kirchen befindliche Glocken zur Morgengebet und Sterbglocke bezzubehalten wünche, woraus zu schliessen ist das eine jede dieser Gemeinden nut mir einer Kirche versehen sey, welche nach dem h[ochlöß][liche]n Kreisdechänten stern 5.mb 1785 in Chrast publicierten und am 7.dito praesentieren höchsten Normale nicht gesperret werden sollte.*“¹¹⁰ (Z této zprávy ze dne 2. listopadu vyplývají okolnosti, že společnost Podlažic a Podskály si přeje zachovat zvony při tamějších kostelích k ranní modlitbě a umíráček, z čehož každá z těchto komunit je vybavena jen jedním kostelem, který po svolání krajského děkanského úřadu publikovaném v Chrasti 5. prosince 1785 a 7. prosince předložen nejvyššímu „normálu“ nebude smět být odemkán). Dokument následně obsahuje poznámku, jak se má celá záležitost vyřídit. Z šetření vyplývá, že až do nařízení byly mše v obou kostelech vyhlášovány jen jednou do roka. Z téhož důvodu se na ně císařské nařízení nevztahuje a

¹⁰⁸ Ludwig August Frankl, *Erinnerungen von Ludwig August Frankl*, Prag 1910, s. 13.

¹⁰⁹ Václav Řezníček, *Jan Leopold Hay ...*, s. 192.

¹¹⁰ SOKA Chrudim, Archiv děkanství Chrast, inv. č. 272, kart. 3. *Nepřípustnost uzavření kostelů v Podlažicích a Podskále.*

hospodářský úřad, který příslušné zákazy uvedl v platnost, má svá stanoviska vysvětlit a zákaz zrušit, protože jej vydal zřejmě z nepozornosti. Datum vyřízení žádosti je vepsáno 26. ledna 1787. V důsledku toho se celá situace uklidnila a provoz staveb pokračoval v podstatě v nezměněné míře.

Přes jeho značnou oblivu u místních obyvatel mělo působení čtrnáctého královéhradeckého biskupa na Chrastecku i své stinné stránky. Ačkoli zde Hay zejména v závěru svého života pobýval velmi intenzivně, jeho hospodaření na panství nebylo nijak efektivní, o čemž svědčí i velké množství dluhů, které zde po sobě zanechal. Ani císařova snaha přinutit jej k řešení situace koupí statků Košumberk a Hrochův Týnec, o něž by své panství mohl rozšířit, se nesečkala s žádným úspěchem.¹¹¹ Po smrti Josefa II. a jeho bratra Leopolda nastoupil na císařský trůn František II., který měl k Hayovu působení značné výhrady. Přes opakovanou snahu se císařské politice přizpůsobit, se biskup nakonec zcela stáhl z císařského dvora na své panství do Chrasti. Zemřel 1. června 1794 a v duchu svých reformačních přesvědčení byl pochován na běžný hřbitov v Chrasti, aby zůstal blízko svému lidu.¹¹²

¹¹¹ Václav Řezníček, *Jan Leopold Hay*, s. 322

¹¹² Josef Šmíd, *Chrast u Chrudimě, dějiny Chrasti...*, s. 104

4.3. Po smrti Jana Leopolda Haye

Jednou z dalších písemných zmínek o kostele svaté Markéty Antiochijské v Podlažicích zůstává zatím zmíněný inventář z roku 1797¹¹³ vypovídající o stavu kostela ale jen velmi stručně. Dny věnované bohoslužbě připadají kromě svátku svaté Markéty (13. července) na neděli po svátku svatého Bartoloměje (24. srpna). Konání těchto svátků mělo být podle záznamu (alespoň na čas) pozastaveno biskupem Janem Leopoldem Hayem. Dokument zmiňuje, že jeho nástupce, čtrnáctý královéhradecký biskup Maria Tadeáš z Trautmannsdorfu (1794-1812), pořádání alespoň některých svátků během svého působení znovu obnovil. V rámci kostelního jmění jsou zapsány výnosy z propachtovaných polí. Kromě popisu stavební hmoty kostela se zmiňuje o zvonu umístěném v jedné z věží. Z mobiliáře jsou zaznamenány předměty běžné pro provádění liturgie – paramenta, cínové předměty, kostelní roucha. Jmenována je i hrobka zakladatele Jana Františka Talmberka pod podlahou kostela. Zároveň inventář upravuje možnosti konání zádušních mší za zemřelého biskupa tak, aby je bylo v případě potřeby možné konat i v děkanském chrámu v Chrasti. Tato žádost je konzistoří následně potvrzena i samostatným dokumentem, který žádosti chrastického děkana, aby tak mohl činit, vyhovuje.¹¹⁴ Biskupovo původní přání to sice nenaplněovalo, ale usnadňovalo to činnost chrastického faráře, do jehož kompetence kostel spadal. O podobném stavu kostela hovoří i soupis církevních památek vikariátu Chrast sepsaný po jeho vzniku.¹¹⁵

Kostel byl tak pravděpodobně i přes své příležitostné využívání dobře vybaven.¹¹⁶ Z doby někdy na konci století pochází také seznam třiceti tří dárců financí na kostelní varhany, které zde následně byly vystavěny. Z těchto informací můžeme tedy usuzovat, že se i nadále počítalo s tím, že se kostel bude pro liturgické účely využívat, ale ve značně omezené míře.

¹¹³ SOKA Chrudim, f. Děkanství Chrast, inv. č. 174, č. knihy 159, *Kostelní inventář děkanského chrámu v Chrasti a filiálních kostelů*.

¹¹⁴ SOKA Chrudim, f. Děkanství Chrast, inv. č. 264, kart. 3, *Konzistoř povoluje chrastickému děkanu, aby v případě nutnosti mohl číst fundální mše pro Chrašice a Podlažice v děkanském chrámu v Chrasti*

¹¹⁵ SOKA Chrudim, f. Děkanství Chrast, inv. č. 183, *Soupis církevních památek vikariátu Chrast*

¹¹⁶ SOKA Chrudim, f. Děkanství Chrast, inv. č. 342, *Seznam dárců na opatření varhan do kostela v Podlažicích*

Malé množství písemných pramenů i zmínky hovořící o možnosti přenesení zádušních mší, které naplňovaly jednu z hlavních funkcí kostela, svědčí o jeho postupném upořádání. Jako by původně ambiciózní projekt třetího královéhradeckého biskupa nenalezal v pozdějších dobách prostor pro své využití. Zaujal místo filiální jednotky farního kostela Nejsvětější Trojice v Chrasti, který byl pro celý obvod stěžejní, po boku mnohem menších a méně významných kaplí. Nestal se ani vyhledávaným poutním místem, slavnosti, které zde probíhaly, nabyly pouze lokálního významu a probíhaly pouze za účasti místních komunit spíše z důvodu, že zde byly zavedeny tradicí.

5. Kostel svaté Markéty od roku 1848

5. 1. Rok 1848 a jeho dopad na poměry v Chrasti a Podlažicích

Roku 1848 došlo k definitivnímu zrušení roboty a veškerých poddanských povinností obyvatel Rakouského císařství. Patent schválený říšským sněmem a vyhlášený 7. září císařem Ferdinandem I. byl výsledkem dlouhodobě špatné hospodářské situace a přetrvávajících sociálních problémů, které poddané vedly k dlouhodobé nespokojenosti spojené se vzpourami a revolučním smýšlením. Následovala celá řada opatření směřujících k uvedení daného zákona v platnost. Opatření výrazně omezovala výsady stavovské šlechty, ale dotkla se téměř všech obyvatel na celém území.

Změny nastaly i pro malé městečko ve východních Čechách. Po zrušení poddanství a následně vydaném zákonu o obecním zřízení, který souvisel s vyvázáním měst a obcí z poddanských poměrů, prošel městys Chrast několika výraznými změnami. Především se významně změnil jeho poměr ke královéhradeckým biskupům, jimž byl poddán více než sto osmdesát let. V obci byla zřízena samospráva, pod jejíž správu se na nějaký čas dostaly i všechny okolní obce. Horka, Mezhoř, Silnice, Chacholice, Podlažice, Skála, Podskála, Nová Ves a Hroubovice nyní patřily k Chrasti, která byla nedlouho poté povýšena na město. Celá obec čítala 3654 obyvatel a existovala v této podobě do roku 1866, kdy byla rozdělena na tři správní celky.¹¹⁷ Třetí celek vytvořily části Skála, Podskála, Chacholice, Nová Ves, Hroubovice a Podlažice, které se tak i přes svou těsnou blízkost ocitly mimo Chrast a částečně opět i mimo její dění.

Ačkoliv byl z formálního hlediska vztah biskupů k místním obyvatelům přerušen, jeho podoba se měnila velmi pomalu. Nasvědčuje tomu například volba prvního městského zastupitelského výboru (pro Chrast čítajícího 19 členů), do něhož byl na jakési čestné místo zvolen i stávající biskup Karel Boromejský Hanl (1782-1874).¹¹⁸ Určitá možnost ovlivňovat další dění ve městě mu tak zůstala. Rolí zde mimo setrvávání v zaběhnutých zvyklostech jistě hrálo také dlouhodobé působení královéhradeckých biskupů sídlících příležitostně přímo ve městě v těsné blízkosti svých poddaných. Během let jejich vrchnostenské

¹¹⁷ Josef Šmíd, *Chrast u Chrudimě: Chrast v době samosprávy v letech 1848-1918*, Chrast 1937, s. 6.

¹¹⁸ Tamtéž

nadvlády nebyly zaznamenány žádné výraznější spory s chrasteckými obyvateli. Místní prameny naopak často vyzdvihují případy, kdy byli biskupové svým poddaným v nouzových situacích nápomocni.¹¹⁹ Významným faktorem ale je i aktivní přístup samotného Hanla, který například v roce 1842 věnoval finanční prostředky na podporu místních chudých mladých lidí, učedníků a studentů, personálu ve svých dvorech a o čtyři roky později nechal pro poddané vysázet na území města asi 1100 ovocných stromů.¹²⁰ Ovocný sad byl zřízen mimo jiné v Podlažicích v místě bývalého klášterišťe kolem kostela svaté Markéty.

Josef Šmíd zmiňuje také další pocty, které byly biskupům prokazovány i po změnách poměrů roku 1848. Patří mezi ně především slavnostní vítání biskupů při jejich příjezdu do města. Při této příležitosti byly domy na náměstí ozdobeny prapory, město také zřizovalo slavnostní osvětlení a slavobránu, pořádalo zpěvy a recitály před biskupskou rezidencí, lampiónové průvody a akademie.¹²¹ I po smrti Hanla zachovalo městské zastupitelstvo tradice vážící se k biskupům, patrné již ve slavnostním přivítání nových biskupů při jejich první návštěvě Chrasti. Zdá se tedy, že si vazba města na biskupa zachovávala kontinuitu a obyvatelé města cítili pobyt tak silné autority, jakou byl královéhradecký biskup, i nadále jako svou výsadu. Podobně i královéhradečtí biskupové pokračovali částečně ve své činnosti ve městě, ať už působením v oblasti charitativní nebo vzdělávací. Jako příklad může sloužit dívčí měšťanská škola vedená řádovými sestrami zřízená v roce 1897 přímo v prostorách patřících k biskupské rezidenci, která měla být městu Chrasti následně darována (díky drobným nesrovnalostem v podmínkách jejího převzetí k tomu ale došlo až o několik let později).¹²² Přihlédnout můžeme také k duchovní autoritě biskupů sloužících i nadále příležitostně bohoslužby v místních kostelech. V rámci tradičně nábožensky rozpolcených východních Čech se obyvatelé Chrasti ještě v roce 1906 hlásili z 96% ke katolictví.¹²³

Pokud se zaměříme přímo na kostel sv. Markéty v Podlažicích, jemu ani druhá polovina 19. nepřinesla žádné zásadní události. Snad mimo zmíněného založení sadu v jeho těsné blízkosti, díky kterému nechal biskup Karel Boromejský Hanl definitivně vyrovnat okolní terén a zahladit tak poslední

¹¹⁹ viz. kapitola 2.1.

¹²⁰ Karel Vavřínek, a kol. *Almanach českých šlechtických a rytířských rodů 2007*, Brandýs nad Labem 2007, s. 123-124.

¹²¹ Josef Šmíd, *Chrast u Chrudimě, Chrast v době samosprávy...*, s. 35.

¹²² Tamtéž, s. 37.

¹²³ Tamtéž, s. 36.

viditelné zbytky benediktýnského kláštera.¹²⁴ Zneviditelněný klášter a na něm stojící kostel se ale paradoxně poprvé stávají předmětem historického bádání. Děje se tak díky studiu místních regionálních badatelů ovlivněných šířícím se vlasteneckým duchem doby, který v sobě nesl zvýšený zájem o místní dějiny. Místní intelektuálové v čele s řídícím učitelem a zakladatelem chrastického vlasteneckého muzea Vincencem Paulusem (1840-1913), na něj navazujícím muzejním pracovníkem Josefem Šmídem (1862-1930) a v neposlední řadě středoškolským profesorem a amatérským archeologem Josefem Plačkem (1878-1961), shromáždili řadu materiálů k místní historii. Právě z jejich pera pochází první zpracování pramenů, které se k regionu zachovaly, a také první pokusy o propojení svaté Markéty se starobylym klášterem benediktýnů, které vyvrcholily na počátku 20. století v letech 1908-1909 prvním archeologickým průzkumem klášterišťe vedeným Josefem Plačkem. Výsledkem tohoto průzkumu byla snaha o podrobný nákres rozvržení klášterních staveb a množství nálezů, které je nyní rozptýleno v regionálních muzeích Chrudimska.¹²⁵

Děni kolem podlažického kostela probíhá tudíž spíše formou drobných poznámek a otázek na papíře než v jeho zdech. Ve druhé polovině 19. století se v rámci pramenů o kostele sv. Markéty zachovalo opět jen několik kostelních nadací vycházejících z posledních přání místních obyvatel. Kostelní nadace z roku 1849 a 1852 se zachovaly ke jménům Lebeda a Šťastný.¹²⁶

¹²⁴ Tamtéž

¹²⁵ Josef Plaček, *O starších kláštorech českomoravských, zvláště řehole benediktinské*, Uherské hradiště 1906.

¹²⁶ SOKA Chrudim, f. Děkanství Chrast, kart. 22, inv. č. 1098

5. 2. Váleční události

Správu nad kostelem sv. Markéty i nadále držela farnost v Chrasti a Děkanský úřad, pod který spadala. V roce 1918 se podlažický kostel emancipoval od děkanského chrámu alespoň do té míry, že mu byla zřízena samostatná funkce kostelníka, Děkanský úřad v Chrasti souhlasil 3. září prozatímně jmenovat do úřadu podlažickou občanku Anežku Sokolovou.¹²⁷ Ve třicátých letech, patrně po její smrti, kostel vlastního kostelníka neměl, povinnosti spojené s péčí o všechny filiální kostely a v nich probíhající bohoslužby příslušely kostelníkovi při děkanském chrámu v Chrasti.¹²⁸

Kostel byl i nadále využíván pouze sporadicky a stavba od začátku století chátrala. Drobné opravy zde proběhly někdy koncem dvacátých let. Zmiňuje je kanovnícký visitační protokol z roku 1933, který uvádí, že jsou potřebné spíše jen drobné opravy zejména v interiéru (týkající se jak samotné stavby, tak restaurace jejího inventáře).¹²⁹ V prvních letech války byl ale stav stavby shledán už jako havarijní a biskupský patronátní úřad v Chrasti v roce 1941 požádal okresní úřad, aby svolal komisi, která by posoudila nutnost případné rekonstrukce.¹³⁰ Komise, jejíž součástí byli i úředníci památkového ústavu, ji shledala vzhledem k významu celé stavby a její viditelnosti v širokém okolí i přes vyhlášený válečný stavební zákaz jako nutnou a udělila stavbě výjimku (výjimka se týkala zároveň kostela sv. Jana Křtitele v Podskalí nacházejícího se v podobné situaci). Opravy se dotkly především střech hlavní lodi i obou věží, jejichž původní šindelový povrch byl již zcela zpráchnivělý a částečně nahrazený eternitem, opraveny byly také veškeré omítky a stavba byla opatřena okapy a okapovými žlaby, které měly zajistit její odvlhčení. Válečné události umožňovaly pouze nejnútnější záchranné práce, zrestaurováno nebylo žádné vnitřní vybavení, a to i přesto, že stav oltářů a oltářních obrazů hodnotila zpráva posudkové komise i přes předchozí zásahy jako velmi zašlý.¹³¹ I tak se jednalo o výjimku udělenou z platného zákazu staveb a

¹²⁷ SOA Zámorsk, f. Velkostatek Chrast, kart. č. 89, *Podepsaný souhlasí, aby službu kostelníka v Podlažickém chrámu převzala Anežka Sokolová z Podlažic.*

¹²⁸ SOA Zámorsk, f. Velkostatek Chrast, kart. č. 89, *Služební řád pro kostelníka děkanského chrámu Páně v Chrasti.*

¹²⁹ SOA Zámorsk, f. Velkostatek Chrast, kart. č. 89, *Děkanský úřad v Chrasti zasílá stavební protokol z r. 1932 a týž z roku 1933 zapsaný v kanovnícké visitaci.*

¹³⁰ SOA Zámorsk, f. Velkostatek Chrast, kart. č. 89,

¹³¹ SOA Zámorsk, f. Velkostatek Chrast, kart. č. 89, *Opravy kostela sv. Markéty roku 1941*

lidé, kteří směli na opravách kostela pracovat, mohli být ihned přiděleni na jiné naléhavější práce. Diskutovanou položkou byl samozřejmě celkový rozpočet určený na opravu, který byl postupně snížen asi na polovinu původně navrhované částky, 21 192 Kčs.¹³²

Opravy z roku 1941 sice stavbu kostela stabilizovaly, o několik let později ale neunikla posledním válečným událostem a byla částečně poničena výbuchem vojenských třaskavin na nádraží v Rosicích v roce 1945. Při sabotáži způsobené partyzány bylo výbušninou vyhozeno do povětří sedm vojenských vozů, jejichž železné součástky a následná tlaková vlna zasáhly oblasti vzdálené několik kilometrů.¹³³ Událost poznamenala všechny kostely spadající do chrastického obvodu. První žádosti týkající se oprav děkanského chrámu, zámecké kaple, filiálních kostelů v Rosicích, Chrašicích, Podlažicích a Podskále byly Státním památkovým úřadem v Praze posunuty na dobu pozdější s ohledem na rozpočet, z něhož bylo nejprve třeba financovat památky většího významu a zasažené vážněji. Na základě podrobnějších zpráv o stavu těchto památek byly nakonec Biskupskému patronátnímu úřadu přiznány alespoň finance na základní záchranné práce, na výměnu zcela poničených oken a opravení trhlin v omítce. Podlažický kostel patřil k těm méně poškozeným, nacházel se v největší vzdálenosti od místa výbuchu, přesto byly některé opravy nezbytné a týkaly se například veškerých skleněných ploch v oknech a dveřích.

Jak je patrné z předchozího oddílu, z období 19. a 20. století je ke kostelu dostupné jen malé množství zpráv, které navíc dokládají pouze drobné události lokálního významu. Zmínky o kostele se navíc objevují jen v souvislosti s dopadem těchto událostí. (v souhrnu ostatních filiálních kostelů děkanského chrámu v Chrasti). Pokud se týče obřadů, sloužil kostel nadále k pořádání dvou výročních mší (zejména svátek sv. Markéty 13. srpna) a k církevním obřadům spojeným s místními občany: pohřby, zádušní mše. Komunita sídlící v Podlažicích nebyla ale nikdy příliš početná, takže k nim docházelo spíše mimořádně.

Největší otázkou, která zde opakovaně po celé 20. století vyvstává, zůstává údržba a zachování soudobě nevyužívané a přesto tak kulturně a historicky

¹³² SOA Zámorsk, f. Velkostatek Chrast, kart. č. 89, *Rozpočet na opravu kostela svaté Markéty*

¹³³ SOA Zámorsk, f. Velkostatek Chrast, kart. č. 89, *Žádosti na přiznání podpor na poškozené kostely válečnými událostmi 28. dubna 1945*

významné stavby, jakou kostel sv. Markéty je. Přičemž o zásadnější rekonstrukci nemůže být po celé dvacáté (a prozatím ani jednadvacáté) století řeč, kostel vždy procházel pracemi záchrannými, zajišťujícími, aby se stav jeho stavby nadále nezhoršoval a nedospěl ke stavu havarijnímu. Problémem byla a je v tomto směru paradoxně monumentální a komplikovaná podoba přesahující i rozsah farního kostela, pod nějž spadá.

Závěr

Závěrem této práce si dovoluji shrnout její nejpodstatnější myšlenky a s nimi také nejpodstatnější momenty dějin kostela svaté Markéty Antiochijské v Podlažicích. Zároveň bych se ráda dotkla toho, jaké možnosti přinášejí zvolené metody a načrtla, jaký prostor spatřuji pro případné další bádání v této oblasti.

Kostel svaté Markéty Antiochijské v Podlažicích je jedním z důležitých otisků, které po sobě královéhradečtí biskupové ve svém působení na chrasteckém panství zanechaly. Jako takový v sobě odráží zejména počátky jejich působení, v nichž se královéhradecká diecéze založená roku 1664 snaží především o upevnění své pozice a prokázání svých legitimních práv ve východočeském prostoru. Děje se tak bezesporu i prostřednictvím hledání vlastní identity ve vzorech jiných katolických autorit, které diecézi na tomto území předcházely. Volba lokality kostela svaté Markéty jejím zakladatelem třetím královéhradeckým biskupem Janem Františkem Kryštofem Milčínem svobodným pánem z Talmberku na bývalém benediktýnském klášteřišti svědčí právě o takovém postupu. To je ale jen jedna linie celého příběhu. Mimo této pocty středověkému klášteru (a s ním i středověkému řádu) v sobě stavba nese také odezvu na aktuálnější problémy, zejména rozsáhlé spory se sídelním městem týkající se i správy hlavního diecézního kostela, katedrály svatého Ducha, a to ve svém architektonickém řešení. Katedrální prvky celé stavby jako by měly demonstrovat postavení a úřad svého stavitele a vytvářet důstojné prostředí pro místo jeho posledního odpočinku.

Propojení těchto dvou linií, silné tendence historismu u biskupských barokních stavitelů směřující v tomto konkrétním případě k zaniklému podlažickému klášteru a možnosti, které přináší interpretace architektury této stavby naznačená především ve studiích Bogusława Czechowicze¹³⁴ a Martina Pavlíčka¹³⁵, považuji za jeden z hlavních přínosů této práce. Ta se navíc snaží rozkrýt i širší kontext zmíněných sporů a sledovat jejich dopad na působení a činnost biskupů v regionu jejich provizorního a později letního sídla.

¹³⁴ Bogusław Czechowicz, *Primum in bohemia... a Dějiny psané architekturou...*

¹³⁵ Martin PAVLÍČEK, *Šalamounův chrám...*

Ze zmíněných interpretací i archivního studia také vyplývá, že kostel svaté Markéty není jediným takovým dokumentem svého druhu, ale patří do širší skupiny staveb založené královéhradeckými biskupy na jejich panství v tomto období. Naznačení vzájemných vztahů mezi těmito stavbami je dalším z předmětů této práce.

Počáteční naléhavost sporů se sídelním městem v královéhradecké diecézi postupně utichla a s ní (zdá se) také intenzita zájmu královéhradeckých biskupů o panství v Chrasti. Pečlivým studiem dějin diecéze a regionálních pramenů ale můžeme i nadále sledovat, jak se tyto dvě jednotky vzájemně ovlivňují.

Uchopení a celistvost tématu značně komplikuje velmi malé množství pramenů, které se ke kostelu svaté Markéty, ale i k ostatním kostelům zmíněné skupiny váže. Obecně lze vycházet hlavně z dokumentů staršího data týkajících se počátků kostela a osvětlujících především důvody jeho založení a později také jeho pozici mezi dalšími církevními památkami v přílehlém okolí a vztah k děkanskému chrámu Nejsvětější Trojice na náměstí v Chrasti, jemuž byl podřízen.

Mladší prameny jsou většinou charakteru ryze úředního a představují kostelní účty, soupisy a inventáře týkající se financování kostela, ať už po stránce jeho jmění nebo potřeb různých oprav a rekonstrukcí. V nich se však kostel svaté Markéty vedle dalších filiálních kostelů jeví už jen jako okrajová záležitost představující drobné odstavce a zmínky, samostatné prameny z období po roce 1780 prakticky k dispozici nejsou. Přitom u mladších pramenů není příliš důvod domnívat se, že by se z nějakého důvodu nedochovaly, spíše s ohledem na jeho minimální využití předpokládám, že nevznikly vůbec.

Vývoj pramenné základny tak dobře kopíruje celé dějiny kostela. Na počátku zdůrazňuje úlohu jeho biskupského fundátora (a tím i reprezentativní funkci objektu) a silnou historickou vazbu na poničený středověký klášter, později naznačuje jeho postupné upozadování a vazbu na místní nepočetnou komunitu, ve svém závěru se soustředí na stavbu jako takovou a potřebu její rekonstrukce, která se vzhledem k její odlehlosti a velikosti jeví být stále naléhavějšími. Původní monumentální projekt vznáší nemalé nároky na svou údržbu a místní farnost ani příslušný děkanský úřad je již nezvládají samy pokrýt. V případě kostela svaté Markéty je tak zaměštnává především problematika

shánění financí, aby stavba dále nechátrala a nedospěla do stavu, který by byl havarijní.

Od možností pramenné základny se odvíjí těžiště této práce, která klade důraz na počátky jejího vzniku a možnou motivaci jejího biskupského zakladatele. Poměrně malé množství jakýchkoli informací způsobuje také její menší rozsah. Větší důraz na okolnosti vzniku této stavby přikládám také proto, že považuji za podstatné zmínit především to, čím se stavba vymyká. Obsáhlejší rekonstrukce vztahu místní komunity ke kostelu svaté Markéty je bohužel uchopitelná jen velmi obtížně, vzhledem k malému počtu lidí v Podlažicích, pouze výročnímu využívání kostela a tomu, že místní obyvatelé docházeli k pravidelným bohoslužbám do farního kostela v Chrasti. Prameny tak nabízí další prostor pro bádání jen v oblasti finančního provozu kostela. Ten by bylo ale třeba zasadit do širších dobových kontextů a srovnání, což není přímo předmětem této práce.

Okrajově zde také zmiňuji téma dotýkající se sice dějin kostel svaté Markéty úžeji, ovlivňující ale podstatně vývoj celého regionu, a to sledování vztahu mezi obyvateli chrastického panství a jejich biskupskými pány. Zdá se, že od počátku vnímali obyvatelé Chrasti jejich pobyt jako určité privilegium a prokazovali jim rozličné pocty. Podobně se vyvíjel i vztah biskupů k jejich poddaným. Ačkoli se jednotliví biskupové věnovali Chrasti v různém rozsahu (často podle intenzity svého pobytu zde), byli v případě nouze místním obyvatelům vždy okamžitě nápomocni. A i jinak zde rozvíjeli poměrně rozsáhlou stavební, vzdělávací i charitativní činnost. Dostupné prameny vznikají většinou v samotné Chrasti popisují tyto vazby po většinu doby jejich trvání jako téměř ideální. Zajímavé je, že vzájemný vztah mezi biskupy a občany po jistou přetrval i po formálním zrušení jejich předchozího poměru úplným zákazem poddanství roku 1848. Biskup se dále alespoň navenek jeví být silnou duchovní a společenskou autoritou, o čemž svědčí i jeho jmenování do politických funkcí v rámci samosprávy obce. Poměry v městečku mohou tak být zajímavým příkladem transformace feudální společnosti v občanskou a tím i zajímavým tématem pro další výzkum.

Intenzitu využívání kostela silně ovlivnily dvě další významné památky královéhradeckého biskupství. První z nich představuje samotný hlavní kostel královéhradecké diecéze Chrám svatého Ducha v Hradci Králové. Spor o sídelní

katedrálu táhnoucí se od počátků zřízení královéhradecké diecéze byl součástí rozsáhlých sporů, které královéhradečtí občané vedli s biskupy ve snaze nepřijít o svá dřívější práva a soustředit co největší část moci ve městě do svých rukou. Po té, co se situace během episkopátu pátého sídelního biskupa Tobiáše Jana Beckerera (1701-1710) počala pozvolna uklidňovat a královéhradečtí biskupové mohli své obřady, intronizace, pohřby a vedení bohoslužeb realizovat plně v jeho zdech, přechází kostel svaté Markéty do pozadí jejich zájmu. I přesto je ale na základě předchozích myšlenek a přání jeho zakladatele využít ji jako místo svého posledního odpočinku stavba dokončena. Děje se tak pod taktovkou šestého královéhradeckého biskupa Jana Adama Vratislava z Mitrovic (1711-1721). Ambiciózní stavitel povolal do služeb královéhradeckého biskupství největší umělce své doby a svou stavitelskou činnost rozvíjel jak v sídelním městě, tak při svém letním sídle v Chrasti. Mimo dokončení kostela svaté Markéty, který 22. září 1721 vysvětil, nechal dostavět či obnovit i další církevní stavby spadající pod chrastocké děkanství (například hřbitovní kostel svatého Martina v nedalekých Chrašticích).

Druhým významným objektem, jenž přímo ovlivňuje provoz kostela svaté Markéty, je děkanský kostel Nejsvětější Trojice na náměstí v Chrasti založený Tobiášem Janem Beckrem a dokončený opět biskupem Vratislavem z Mitrovic. Již při prvním pohledu na obě stavby je patrná jejich podoba a příbuznost, zajímavé přitom je, že vzhledem k pořadí založení staveb vychází podoba farního kostela z filiálního. Zdá se tak, že si byl Jan Adam Vratislav z Mitrovic s odkazem svého předchůdce dobře obeznámen a rozhodl se jej vědomě následovat a dále rozvíjet. Povolal si k tomu dokonce nejznámějšího architekta tvořícího na našem území v duchu historismu Jana Blažeje Santiniho Aichela. Farní kostel postupně kostel svaté Markéty zcela zastínil, pokud totiž královéhradečtí přicházeli v Chrasti celebrovat mše, činili tak většinou přímo pod jeho střechou. Chrastockému děkanu bylo také ke konci 18. století povoleno sloužit v odůvodněných případech zádušní mše za Jana Františka z Talmberka a jeho sestru Ludmilu právě zde.

Z pečlivého sledování dějin kostela svaté Markéty tedy lze vyvodit jeho postupný ústup do pozadí. Jako by původně ambiciózní projekt zobrazující postavení a tvůrčí činnost svého zakladatele upadal v zapomnění a v pozdějších dobách již nenacházel potřebný prostor pro svůj další rozvoj. Zdá se tedy, že

mimo svědectví o dějinách, jimiž prošel, představuje kostel svaté Markéty také jejich slepou uličku. Přesto jej lze považovat za velmi cenný dokument vypovídající o konkrétních možnostech prosazování kultury katolického baroka, o mentalitách jeho elit a motivacích jeho nositelů. Představuje nám možnost, že pramenem pro sledování těchto projevů může být i stavební památka v příslušném historickém kontextu a právě v tomto směru má české baroko ještě mnoho co nabídnout.

Seznam použitých pramenů a literatury:

1. Archivní prameny

Státní oblastní archiv Zámorsk

Fond: Velkostatek Chrast

inv. č. 4945, kn. 6270, *Výkaz jmění kostela v Podlažicích*

inv. č. 4948, kn. 6273, *Inventář kostelů – sumář 1804*

inv. č. 4852, kn. 6177, *Účet kostelů 1831-1842*

kart. 89, *Podepsaný souhlasí, aby službu kostelníka v Podlažickém chrámu převzala Anežka Sokolová z Podlažic*

kart. 89, *Služební řád pro kostelníka děkanského chrámu Páně v Chrasti.*

kart. 89, *Děkanský úřad v Chrasti zasílá stavební protokol z r. 1932 a týž z roku 1933 zapsaný v kanovnické visitaci.*

kart.89, *Opravy kostela sv. Markéty roku 1941*

kart. 89, *Rozpočet na opravu kostela svaté Markéty*

kart. č. 89, *Žádosti na přiznání podpor na poškozené kostely válečnými událostmi 28. dubna 1945*

Státní okresní archiv v Hradci Králové

Fond: Biskupský archiv Hradec Králové

Archivní pomůcka: FRANCEK J.-ŠIMEK T.: BISKUPSKÝ ARCHIV HRADEC KRÁLOVÉ, 1659 - 1934. Inventář, 1983, s. 186, ev.č. 1739

C. Jan František svobodný pán z Talmberka

kart. 5, inv. č. 68, dat.: 1696: *Fundační listina královéhradeckého biskupa Jana Františka sv.p. z Talmberka na založení kostela sv. Markéty v Podlažicích*

L. Heřman Hanibal z Blümegeu

kart. č. 24, inv. č. 520, *České gubernium žádá, aby na nejmenší možnou míru byla odstraněna procesí a uctívání, která odvádí lidi od práce*

kart. č. 29, inv. č. 525, *České gubernium znovu žádá, aby bylo dodržováno císařské nařízení o omezení konání procesí*

O. Jan Leopold z Haye

kart. 86, inv. č. 1304, dat.: 1704: *Královéhradecký biskup rozhoduje o odstranění předmětů nepatřících do kostelů*

Státní okresní archiv Chrudim

Fond: Archiv města Chrast

Inv.č. 1a *Pamětní kniha města Chrast*

Fond: Archiv děkanství Chrast

Archivní pomůcka: ŠÁDA F.: Archiv děkanství Chrast 1698 - 1953. Inventář
1973, s. 50, ev.č. 101

Kart. 3, inv. č. 264, *Konzistoř povoluje chrasteckému děkanu, aby v případě
nutnosti mohl číst fundační mše pro Chrašice a Podlažice v děkanském chrámu
v Chrasti*

Kart. 3, inv. č. 272, *Nepřípustnost uzavření kostelů v Podlažicích a Podskále.*

Kart. 3, inv. č. 174, č. knihy 159, *Kostelní inventář děkanského chrámu v Chrasti
filiálních kostelů*

Fond: Vikariát Chrast

kart. 8, inv. č. 183, *Soupis církevních památek vikariátu Chrast.*

kart. 9, inv. č. 342, *Seznam dárců na opatření varhan do kostela svaté Markéty*

kart. 22, inv. č. 1098, *Kostelní nadace*

2. Literatura

- CZECHOWICZ, Bogusław, *Dějiny psané architekturou*, in: Území východních Čech od středověku po raný novověk, Ondřej Felcman (ed.), Praha 2011, s. 104 – 127.
- CZECHOWICZ, Bogusław, *Marianischer Gnadenthron Unser Lieben Frauen – Wambierzycki Tron Laski: Przyczynek do poznania barokowego historyzmu w Czechach*, in: *Náchodsko od minulosti k dnešku: sborník příspěvků in memoriam Ph.Dr. Ladislav Hladký, Csc*, Náchod 2012, s. 227-236.
- CZECHOWICZ, Bogusław, *Primum in Bohemia templum, Hledání historické legitimacy královéhradeckého biskupství*, in: 350 let královéhradecké diecéze, Petr Polehla (ed.), Hradec Králové 2015, s. 37-45.
- FOLTÝN, Dušan, *Tajemství kláštera „svatého Vrbaty“*, in: *Codex gigas - Dáblova bible: tajemství největší knihy světa*, Kamil Boldan (ed.), Praha 2007, s. 61-74.
- FRANKL, Ludwig August, *Erinnerungen von Ludwig August Frankl*, Prag 1910.
- FROLÍK, Jan, *Archeologický výzkum na klášterišti u kostela sv. Markéty v Podlažicích*, in: *Časopis společnosti přátel starožitností* 43, 2005 č. 4. s. 238-239.
- GATZ, Erwin (ed.), *Die Bischöfe der deutschsprachigen Länder 1785/1803 bis 1945: Ein biographisches Lexikon*, Berlin 1983.
- HEROUT, Jaroslav, *Slabikář návštěvníků památek*, Praha 1978.
- HOLUBOVÁ, Markéta, *Barokní rezidua v poutích 19. století*, in: *Bůh a Bohové: církev, náboženství a spiritualita v českém 19. století*, sborník příspěvků z 22. ročníku symposia k problematice 19. století, Roman Prahel - Zdeněk Hojda (edd.), Praha 2003, s. 55 -71.
- HORYNA, Mojmír, *Jan Blažej Santini Aichel*, Praha 1998.
- HRUBÝ, Vladimír - ROYT, Jan. *Lidová zbožnost ve východních Čechách a Kladsku*, Náchod 1997.
- CHYTIL, Karel (ed.), *Soupis památek historických a uměleckých v království Českém od pravěku do počátku XIX. století. XI, Politický okres chrudimský*, Praha 1900.
- KADLEC, Jaroslav, *Přehled českých církevních dějin, sv.2.*, Praha 1991.

- KALISTA, Zdeněk - HORÁKOVÁ, Michaela, ed. *Česká barokní pouť: k religiozitě českého lidu v době barokní*, Žďár nad Sázavou 2001, 287 s
- KURKA, Josef, *Začátky klášterů: sázavského, opatovského, podlažského, svatopolského a sezemského*, Praha 1913.
- MACEK, Jaroslav, *Biskupství litoměřické*, Kostelní Vydří 2005.
- MALINA, Jaroslav, *Pohřební ritus 1. – 20. století v Evropě z antropologicko-archeologické perspektivy*,
- MUSIL, František - FELCMAN, Ondřej - ČECHURA, Jaroslav a kol., *Dějiny východních Čech: v pravěku a středověku (do roku 1526)*, Praha 2009.
- NEJEDLÝ, Zdeněk, *Dějiny města Litomyšle a okolí. Díl I, Dějiny kláštera a biskupství Litomyšlského (do r. 1421)*, Litomyšl 1903.
- OHLER, Norbert, *Katedrála: náboženství, politika, architektura, dějiny*, Jinočany 2006.
- PAULUS, Vincenc. *Obyčeje a pověry z okolí Chrasti v Chrudimsku*, Chrudim 1894.
- PAULUS, Vincenc, *Z paměti města Chrasti v Chrudimsku*, Chrast 1900.
- PAVLÍČEK, Martin, *Šalamounův chrám v české barokní architektuře*, in: *Historická Olomouc XIII. Konec švédské okupace a poválečná obnova ve 2. polovině 17. století*, Martin Elbel – Milan Togner (edd.), Olomouc 2002, s. 253–272.
- PLAČEK, Josef, *O starších kláštorech českomoravských, zvláště řehole benediktinské*, Uherské hradiště 1906-1907.
- POCHE, Emanuel a kol., *Umělecké památky Čech, sv. 3*, Praha 1980.
- PRCHAL PAVLÍČKOVÁ, Radmila. *Triumphus in mortem: pohřební kázání nad biskupy v raném novověku*, České Budějovice 2008. 311 s.
- REMEŠOVÁ, Věra, *Ikonografie a atributy svatých*, Praha 1990.
- ROYT, Jan, *Slovník biblické ikonografie*, Praha 2006, 342 s.
- ROYT, Jan - KOUPIL, Ondřej, *Břevnovský klášter: historie kláštera, průvodce, benediktinský život*, Praha 2002.
- RULÍŠEK, Hynek, *Postavy, atributy, symboly: slovník křesťanské ikonografie*, České Budějovice 2006.
- ŘEZNÍČEK, Václav, *Jan Leopold Hay: vypsání jeho života a působení*, Praha 1915.

- ŘEZNÍČEK, Václav (ed)., *Jana Leop. Haye, biskupa královéhradeckého, Zpráva o visitaci far kraje Chrudimského, již jako královský komisař roku 1782 k rozkazu císaře Josefa II. vykona*, Praha 1915.
- SCHMIDT, Michael, *Reverentia und magnificentia, Historizität in der Architektur Süddeutschlands, Österreichs und Böhmens von 14. bis 17. Jahrhundert*, Regensburg 1999.
- SRP, Zdeněk, *Královéhradecké biskupství v proměnách staletí*, Hradec Králové 2005.
- ŠMÍD, Josef, *Chrast u Chrudimě: dějiny Chrasti od nejstarších dob až do roku 1848*, Chrast 1935.
- ŠMÍD, Josef, *Chrast v době samosprávy v letech 1848-1918*, Chrast 1938.
- UNGER, Josef, *Pohřební ritus 1. až 20. století v Evropě z antropologicko-archeologické perspektivy*, in: *Panoráma biologické a sociokulturní antropologie*, Jaroslav Malina (ed.), Brno 2006.
- VAVŘÍNEK, Karel a kol., *Almanach českých šlechtických a rytířských rodů 2007*, Brandýs nad Labem 2007.
- VOJTÍŠKOVÁ, Jana, in: *350 let královéhradecké diecéze*, Petr Polehla (ed.), Hradec Králové 2015, s. 47-54.

3. Nepublikované práce

PICHOVÁ, Barbora, *Historie poutního kostela sv. Jana Křtitele v Podskalí u Chrasti*, 2013, bakalářská práce, Univerzita Hradec Králové, Filosofická fakulta.

Seznam příloh

- 1) Úplný seznam královéhradeckých biskupů.....
- 2) Kostel sv. Markéty Antiochijské v Podlažicích (exteriér).....
(foto: Barbora Malijevská)
- 3) Kostel sv. Markéty Antiochijské v Podlažicích (interiér).....
(foto: Barbora Malijevská)
- 4) Kostel sv. Markéty Antiochijské v Podlažicích (interiér, ochozy).....
(foto: Barbora Malijevská)
- 5) Kostel sv. Markéty Antiochijské (klenba hlavní lodi).....
(foto: Barbora Malijevská)
- 6) Kostel sv. Markéty Antiochijské (postranní loď).....
(foto: Barbora Malijevská)
- 7) Hlavní oltář.....
(foto: Barbora Malijevská)
- 8) Hlavní oltář: oltářní obraz svaté Markéty.....
(foto: Barbora Malijevská)
- 9) Kostel sv. Markéty Antiochijské (nápis za oltářem).....
(foto: Barbora Malijevská)
- 10) Postranní oltář Panny Marie Bolestné.....
(foto: Barbora Malijevská)
- 11) Kazatelna.....
(foto: Barbora Malijevská)
- 12) Náhrobní deska biskupa Jana Františka Kryštofa Milčína svobodného pána
z Talmberku.....
(foto: Barbora Malijevská)
- 13) Fundační listina Jana Františka Kryštofa Milčína svobodného pána z Talmberku ke
kostelu svaté Markéty, titulní list.....
(SOkA Hradec Králové, f. Biskupský archiv, inv. č. 68, kart. 5, dat.: 1696: Fundační
listina královéhradeckého biskupa Jana Františka sv.p. z Talmberka na založení
kostela sv. Markéty v Podlažicích; foto: Barbora Malijevská)

- 14) Půdorys kostela sv. Markéty.....
(Karel CHYTIL a kol., *Soupis památek historických a uměleckých v království Českém od pravěku do počátku XIX. století. XI, Politický okres chrudimský*, Praha 1900, s. 175)
- 15) Kostel Nejsvětější Trojice na náměstí v Chrasti.....
(foto: Barbora Malijevská)
- 16) Kostel svatého Jana Křtitele v Podskále.....
(foto: Barbora Malijevská)

Úplný seznam královéhradeckých biskupů

1. Matouš Ferdinand Sobek z Bílenberka, OSB (1664– 1668)
2. Jan Bedřich, hrabě z Valdštejna (1668-1675)
3. Jan František Milčín svobodný pán z Talmberka (1676-1698)
4. Bohumír, svobodný pán z Kapounu a ze Svojkova (1698-1701)
5. Tobiáš Jan Becker (1701-1710)
6. Jan Adam, hrabě Vratislav z Mitrovic (1710-1721)
7. Václav František Karel, svobodný pán z Košínu (1721-1721)
8. Mořic Adolf Karel, vévoda saský (1731-1733)
9. Jan Josef, hrabě Vratislav z Mitrovic (1733-1753)
10. Antonín Petr, hrabě Púchovský z Příchovic (1753-1763)
11. Heřman Hanibal z Blümegeu (1763-1774)
12. Jan Ondřej Kaiser, rytíř z Kaisernu (1775-1776)
13. Josef Adam, hrabě Arco (1776-1780)
14. Jan Leopold, rytíř Hay (1780-1794)
15. Maria Tadeáš, hrabě z Trautmannsdorfu (1794-1812)
16. Alois Josef, hrabě krakovský z Kolovrat (1812-1830)
17. Karel Bor. Hanl. svob. pán z Kirchtreu (1831-1874)
18. Josef Jan Hais (1875-1892)
19. Edvard Jan Brynych (1893-1902)
20. Josef Doubrava (1903-1921)
21. Karel Kašpar (1921-1931)
22. Mořic Pícha (1931-1956)
23. Karel Otčenášek (1989-1998)
24. Dominik Duka (1998-2010)
25. Jan Vokál (2010-2011)

Příloha číslo 2

Příloha číslo 3

Příloha číslo 4

Příloha číslo 5

Příloha číslo 6

Příloha číslo 7

Příloha číslo 8

Příloha číslo 9

Příloha číslo 10

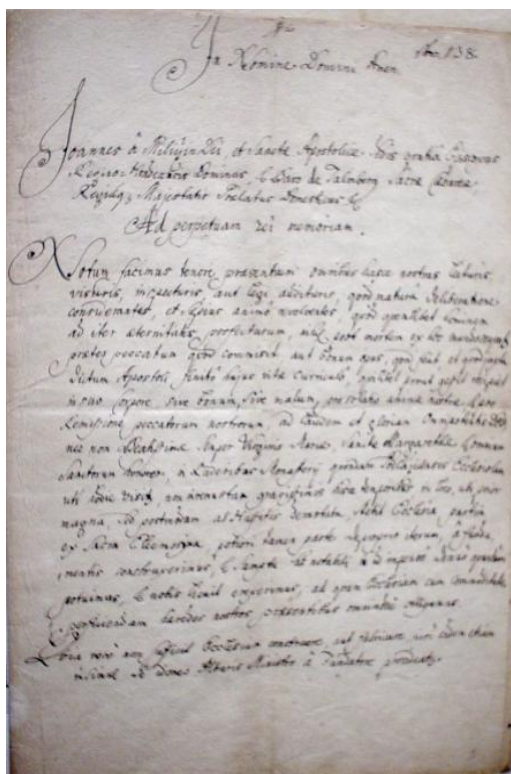
Příloha číslo 11

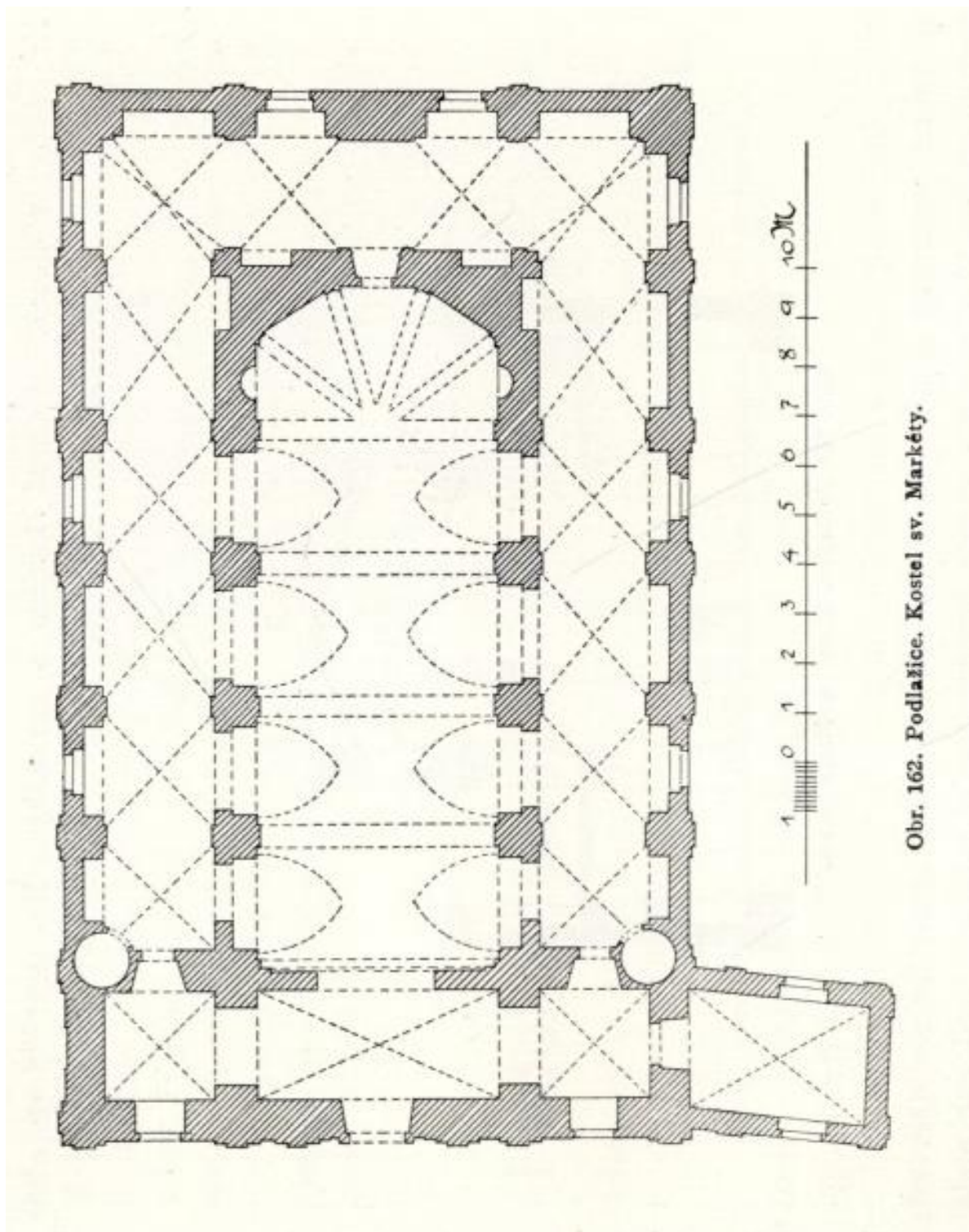

Příloha číslo 12

Příloha číslo 13

Příloha číslo 15

Příloha číslo 16

